

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointi

Soile Kiesiläinen

Opinnäytetyö

Toukokuu 2016

Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala

Tradenomi (AMK), liiketalouden tutkinto-ohjelma

Tekijä(t) Kiesiläinen, Soile	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä toukokuu 2016
	Sivumäärä 62	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointi		
Tutkinto-ohjelma Liiketalouden tutkinto-ohjelma		
Työn ohjaaja(t) Anne Eskola		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin tämän hetkistä tilaa ja siihen liittyviä ongelmakohtia ja mahdollisia ratkaisuja. Tutkimuksen aihe oli erittäin ajankohtainen viimeaikoina lisääntyneiden turvapaikkahakija- ja pakolaisvirtojen vuoksi.</p> <p>Työn keskeisimmät teoreettiset teemat ovat pankkitoimintaa sääntelevät lait, jotka asettavat velvoitteet pankkien toiminnalle. Lisäksi työssä käsiteltiin yleisesti pakolaisuutta ja turvapaikanhakijoita sekä ratkaisuja pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin helpottamiseksi. Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jonka aineisto kerättiin viiden teemahaastattelun avulla. Haastateltavat henkilöt olivat tutkittavan aiheen asiantuntijoita ja henkilöitä, jotka työskentelevät pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa. Kaikki haastateltavat olivat eri organisaatioista.</p> <p>Tutkimuksen tuloksista ilmeni, että suurimpia haasteita pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin aiheuttavat puuttuvat tai puutteelliset henkilöllisyyspaperit, identiteetin selvittäminen ja pysyvyys sekä lainsäädännön vaatimukset. Keskeisimmiksi ratkaisuksi ongelmaan nousivat henkilökorttilakiuudistus, prepaid-kortti ja perusmaksutilidirektiivi. Puuttuvat tai puutteelliset henkilöllisyyspaperit aiheuttavat ongelmia tilinavaamiseen, sillä rahanpesulain mukaan pankki ei voi avata tiliä asiakkaalle, mikäli henkilöllisyyttä ei ole voitu luotettavasti todentaa.</p> <p>Tutkimus antaa lukijalle kattavan kuvan pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin tämän hetkisestä tilasta. Lisäksi lukija saa käsityksen niistä toimista, joilla aiheeseen liittyviä ongelmia pyritään ratkaisemaan. Aihe on yhteiskunnallisesti tärkeä, sillä aiheeseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen on kaikkien etu, ja sillä edesautetaan myös pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden sopeutumista yhteiskuntaan.</p>		
Avainsanat (asiasanat) pakolaiset, turvapaikanhakijat, pankkiasiointi, rahanpesulaki, pankkitoiminnan lainsäädäntö, pankkitoiminta		
Muut tiedot		

Author(s) Kiesiläinen, Soile	Type of publication Bachelor's thesis	Date May 2016
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 62	Permission for web publication: x
Title of publication Refugees and asylum-seekers as users of bank services		
Degree programme Bachelor of Business Administration		
Supervisor(s) Eskola, Anne		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>The aim of the thesis was to find out the current status of refugees and asylum-seekers as users of bank services and explore the related problems including possible solutions to the problems. The topic of the survey is very current because the numbers of asylum-seekers and refugees have increased lately.</p> <p>The main theoretical themes are banking laws, which set obligations for the banks. The thesis also deals with refugees and asylum-seekers in general including making it easier for refugees and asylum-seekers to use banking services. The thesis was conducted using qualitative methods and the empirical material was collected through five theme interviews. The interviewees were experts of the topics studied and people who had been working with refugees and asylum-seekers. All the interviewees came from different organizations.</p> <p>The research results show that the biggest challenges concerning refugees and asylum-seekers as users of banking services were missing or lacking identity documents, the identification and stability of their identity and the requirements of the law. The key solutions to the problems turned out to be the new legislation on the identity card, the prepaid-card and the basic payment account directive. Missing or lacking identity documents cause problems with opening a bank account because, according to the money laundering law, a bank cannot open an account for a customer if it is not possible to confirm the identity of the customer in a reliable way.</p> <p>The research gives the reader a comprehensive view of the current status of the refugees and asylum-seekers as users of bank services. The reader also gets an understanding of the acts aiming to solve the problems. The topic is sociologically important because finding the solutions to the problems related to the topic is beneficial for everybody, and it would also assist the refugees and asylum-seekers to adapt to the society.</p>		
Keywords/tags (subjects) refugee, asylum-seeker, banking, money laundering law, banking law		
Miscellaneous		

Sisältö

1 Johdanto	3
2 Tutkimusasetelma	6
2.1 Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoitteet	6
2.2 Tutkimusote ja -menetelmät.....	8
2.3 Tutkimuksen luotettavuus.....	12
3 Pakolaiset ja turvapaikanhakijat.....	14
3.1 Pakolaisuus ilmiönä	14
3.2 Turvapaikanhakijat ilmiönä	16
4 Pankkitoiminta ja sitä sääntelevät lait	18
4.1 Pankkitoiminnan merkitys yhteiskunnassa	19
4.2 Pankin velvollisuus tunnistaa ja tuntea asiakkaansa.....	20
4.3 Asiakkuuden avaaminen pankkiin	22
4.4 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen	26
5 Tulevaisuuden ratkaisut	28
5.1 Henkilökorttilakiuudistus	29
5.2 Prepaid-kortti	30
5.3 Perusmaksutilidirektiivi	31
6 Tutkimuksen toteuttaminen	33
6.1 Aineiston keruu	33
6.2 Aineiston analysointi	34
7 Tutkimustulokset.....	35
7.1 Henkilöllisyyspapereiden puuttuminen tai puutteellisuus	36
7.2 Oikeus peruspankkipalveluihin	42
7.3 Prepaid-kortti	48
7.4 Tulevaisuuden näkymät	49
7.5 Tulosten yhteenveto	51
8 Pohdinta.....	53

Lähteet	59
Liitteet	62

Liite 1. Teemahaastattelulomake.....	62
--------------------------------------	----

Kuviot

Kuvio 1. Turvapaikanhakijat ja heille tehtyt päätökset 2015	18
Kuvio 2. Paperittoman turvapaikanhakijan tie pankkiasiointiin	40
Kuvio 3. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytila.....	52

Taulukot

Taulukko 1. Luonnollisen henkilön tuntemistiedot	23
Taulukko 2. Luonnollisen henkilön tuntemistietojen lisätiedot	24
Taulukko 3. Tutkimuksen haastateltavat	36

1 Johdanto

Viime aikoina yhä pahemmaksi muuttunut tilanne Syyriassa, Irakissa ja Afganistanissa on johtanut merkittävään pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvamiseen. Sota on jatkunut jo yli viidettä vuotta eikä näytä ollenkaan laantumisen merkkejä, mikä on johtanut siihen, että yli neljä miljoonaa ihmistä on paennut sotaa Syyrian naapurimaihin. Monilla pakolaisleireillä olot ovat olleet surkeat ja tästä syystä monilla pakolaisilla on herännyt ajatus paremmista oloista Euroopassa. Tätä kautta myös pakoreitit kohti Eurooppaa ovat tulleet aiempaa tunnetummiksi ja pakolaisvirtaa on alkanut tulemaan enemmän Euroopan suuntaan. Kun pakolaisia majoittaneet lähi-alueet ovat kyllästyneet pakolaiskriisin hoitamiseen, on heitä alettu ohjaamaan enemmän Euroopan suuntaan. Esimerkiksi Saksan avoimien ovien politiikka on johtanut tähän kehitykseen. (Tuohinen 2015.)

Vuonna 2015 Saksaan arvioitiin saapuvan noin 800 000 turvapaikanhakijaa. Vuonna 2014 turvapaikanhakijoiden määrä kaikissa EU:n jäsenmaissa oli reilu 625 000. Tämä kertoo jonkin verran pakolaistilanteen muutoksesta. Vuonna 2015 Suomeen arvioitiin saapuvan noin 15 000 –30 000 turvapaikanhakijaa. Tilanteen rauhoittuminen Syyriassa tai Irakissa ei ole odotettavissa, ja esimerkiksi Syyriassa arvioidaan olevan noin kahdeksan miljoonaa maan sisäistä pakolaista. Kun huonot olot omassa kotimaassa jatkuvat, ainakin osa heistä tulee hakemaan turvapaikkaa ulkomailta. Tämä tulee tietämään pakolaisvirtojen kasvua entisestään. (Tuohinen 2015.)

Suomessa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrän kasvuun ja sen jatkumiseen kriittisenä on herätty monelta yhteiskunnalliselta taholta. Yksi näistä on pankkitoiminnan näkökulma. Tätä näkökulmaa on tarkoitus tutkia tässä opinnäytetyössä. Finanssialan Keskusliitto julkaisi 10.2.2016 uutisen, jossa se vetoaa Suomen hallitukseen, että pakolaisten pankkiasiointia varten on löydettävä pikaisesti ratkaisu. Perimmäinen ongelma pankkiasioinnissa on se, että suurella osalla turvapaikanhakijoista ja pakolaisista ei ole virallisia henkilöllisyystodistuksia joista heidät pystyttäisiin tunnistamaan. Päivittäisten raha-asioiden, saati tilin avaaminen, on lainsäädännön

kautta mahdotonta ilman henkilöllisyystodistusta. (FK vetoaa: Pakolaisten pankkiasiointiin toimiva ratkaisu pikaisesti 2016.)

Finanssialan Keskusliiton 10.9.2015 julkaisemassa artikkelissa johtavan asiantuntijan Mika Linnan mukaan Suomessa voidaan vuositasolla puhua useista tuhansista uusista pysyväisluonteisesti asettuvista paperittomista henkilöistä, mikäli ennakoidut turvapaikanhakijamäärät toteutuvat ja myönteisen päätöksen saavien osuus pysyy samana. Tästä syystä myös finanssialalla on suhtauduttu vakavasti turvapaikanhakijoiden kasvavaan määrään. Arvio on, että Suomeen saapuvista turvapaikanhakijoista noin 40 prosentilla ei ole minkäänlaisia henkilöllisyyspapereita. Näiden lisäksi saapuvien joukossa on myös hakijoita, joilta henkilöllisyyspaperit löytyvät, mutta ne eivät täytä Suomen lain vaatimuksia. (Vuorenpää 2015.)

Nykyinen rahanpesusäätely kieltää pankkia avaamasta asiakkuutta, mikäli asiakkaalla ei ole esittää luotettavaa ja viranomaisen hyväksymää henkilöllisyystodistusta. Useiden viranomaistoimien kautta pyritään jatkuvasti löytämään ratkaisua tähän ongelmaan pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla. Finanssialan Keskusliitto vetoaakin, että ratkaisun löytäminen tulisi tapahtua nykyistä nopeammalla tahdilla, sillä maahan jäävien pakolaisten kotouttamisen kannalta on ratkaisevaa, että heillä on mahdollisuus päivittäisiin peruspankkipalveluihin. (FK vetoaa: Pakolaisten pankkiasiointiin toimiva ratkaisu pikaisesti 2016.) Johtava asiantuntija Mika Linna toteaaakin Finanssialan Keskusliiton 10.9.2015 julkaisussa, että vaikka ongelma onkin sinänsä vanha, on turvapaikanhakijoiden määrän kasvu nostanut asian uuteen mittakaavaan (Vuorenpää 2015).

Vuoden 2013 työsopimuslain muuttamiseen liittyvässä mietinnössä myös työelämä- ja tasa-arvovaliokunta otti kantaa ulkomaalaisten pankkiasiointiin liittyvien ongelmien ratkaisemiseen. Mietinnössään valiokunta mainitsi, että peruspankkipalvelut ovat tänä päivänä välttämättömiä arjen asioiden hoitamisessa. Lisäksi valiokunta oli sitä mieltä, että peruspankkipalvelut tulisi turvata jokaiselle laillisesti Suomessa oleskelevalle henkilölle, jotta voitaisiin mahdollistaa hänen työssäkäyntinsä ja kotouttamisensa. (Hallituksen esitys HE 41/2016 vp 2016.) Turvapaikanhakijoiden pankkiasiointi on ollut myös aiemmin selvityksessä, kun vuonna 2012 Sisäministeriö julkaisi selvi-

tyksensä ”Turvapaikanhakijoiden ja Suomessa jo asuvien ulkomaalaisten henkellisuuden osoittaminen pankki- ja muussa asiointissa”. Selvityksessä käytiin läpi sen hetkistä tilaa turvapaikanhakijoiden ja Suomessa asuvien ulkomaalaisten pankkiasioinnissa.

Itsessään pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnista ei ole ennen tehty yhtään opinnäytetyötä. Tämä johtuu varmasti paljolti siitä, että pakolaisuus ja turvapaikanhakija-asiat ovat vasta lähiaikoina noussut Suomen tasolla ajankohtaiseksi ilmiöksi, vaikka pakolaisvirtaa ja turvapaikanhakijoita on ollut Suomessa aiemminkin kuin viimeisemmän pakolaiskriisin aikana. Aiemmin on kuitenkin tutkittu esimerkiksi ulkomaalaisten pankkiasiointia. Esimerkkinä tällaisesta työstä voidaan mainita Maiju-Leena Saarisen Kymenlaakson ammattikorkeakoulussa vuonna 2012 kirjoittama opinnäytetyö, jossa käsitellään asiakaskunnan monikulttuurisuutta pankin näkökulmasta.

Opinnäytetyön aiheena on tutkia pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointia Suomessa. Tarkoitus on löytää aiheen ongelmakohdat ja kartoittaa myös mahdollisia ratkaisuja ja toimia, joilla pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin tilaa voitaisiin helpottaa. Tämä opinnäytetyö on aiheensa puolesta tällä hetkellä erittäin ajankohtainen, ja sen vuoksi tulokset ovatkin hyödynnettävissä erityisesti henkilöille, jotka työskentelevät pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden asioiden parissa. Lisäksi työ antaa hyvän kokonaiskäsityksen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytilasta aiheesta kiinnostuneille. Aihe on erittäin tärkeä senkin vuoksi, että ilman ratkaisua tutkittavan ilmiön tilanne on kestämaton yhteiskunnassa. Tämän vuoksi aiheeseen on hyvä kiinnittää huomiota ja saada eri toimijat ymmärtämään ilmiötä.

2 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa käsitellään opinnäytetyön tutkimukseen liittyviä käsitteitä sekä taustoja tämän opinnäytetyön tutkimuksen takana. Tutkimus lähtee aina liikkeelle tutkimusongelmasta, joka syntyy, kun havaitaan ongelma, joka täytyy selvittää.

Seuraavaksi tässä luvussa tullaan käsittelemään teoriaa tutkimusongelmasta ja tutkimuksen tavoitteista. Näiden ohella esitellään myös opinnäytetyön tutkimusongelma, tutkimuskysymykset ja toteutettavan tutkimuksen tavoitteet. Tämän jälkeen siirrytään käsittelemään tutkimusotetta ja -menetelmiä. Näiden ohessa käsitellään aineistonkeruumenetelmä ja aineiston analysointimenetelmä. Lopuksi käydään läpi vielä tutkimuksen luotettavuutta.

2.1 Tutkimusongelma ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen kohteena on aina jokin ilmiö. Ilmiötä on mahdollista tutkia monista eri näkökulmista. Näkökulmat määrittävät sen, millaista tietoa ilmiöstä saadaan, sillä kaikissa näkökulmissa kiinnitetään huomiota eri asioihin, vaikka kyseessä onkin sama ilmiö. Tutkimusongelma rakentuu siitä, että tutkittavasta ilmiöstä ilmenee jokin ongelma, johon halutaan löytää ratkaisu. Ratkaisun tarkoitus on usein parantaa ilmiön sen hetkistä tilaa. Yksi tieteen tärkeimmistä tehtävistä onkin kehittää yhteiskuntaa ja viedä sitä eteenpäin ja parempaan suuntaan. (Kananen 2010, 17-18.)

Tutkimuksen alussa tutkijan täytyy tehdä ensimmäinen rajausta aiheeseen näkökulman muodossa. Tutkimuksen näkökulma on järkevää valita sen mukaan, mistä tutkijalla itsellään on jo jonkin verran tietoa ja ymmärrystä. Mikäli tutkimusongelma ei ole tutkijalle heti alussa selvä, ei aihetta kannata lähteä rajaamaan liikaa, vaan on parempi edetä laajalla sektorilla. Tutkimusongelma määrittäminen ennen kunnolla tutkimuksen kanssa vauhtiin pääsemistä olisi kuitenkin erittäin tärkeää sen vuoksi, että tutkijalle syntyisi selvä käsitys siitä, mitä todella ollaan tutkimassa. (Kananen 2010, 17.)

Jotta tutkimusongelma voidaan ratkaista, täytyy osata esittää oikeat kysymykset. Tutkimuskysymyksiä voi olla yksi tai useampi. Tutkimuskysymysten laatiminen tarkkaan on tärkeää, sillä näiden kysymysten avulla on tarkoitus tuottaa ratkaisu tutkittavaan ilmiöön. Tutkimuskysymysten avulla onkin ikään kuin tarkoitus avata tutkittava ilmiö ja löytää siitä eri kerroksia ja näiden vaikutuksia tutkittavaan ilmiöön. (Kananen 2010, 19.)

Tämän opinnäytetyön aiheena on pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytila ja siihen liittyvät ongelmat ja mahdolliset ratkaisut. Opinnäytetyön tavoitteena on löytää ongelmakohdat, jotka vaikeuttavat pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointia ja pankkiasiakkuuden avaamista.

Tutkimusongelma:

- Mikä on pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytila?

Tutkimuskysymykset:

- Mitkä tekijät aiheuttavat ongelmia pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiakkuuden avaamiseen?
- Mitä mahdollisia ratkaisuja pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin voitaisiin löytää?
- Mitkä asiat vaikuttavat pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytilaan?

Tieteellisessä tutkimuksessa täytyy aina olla teoreettinen osuus, joka käsittelee teorioita, jotka selvittävät tutkittavaa ilmiötä. Teoriaosuudesta syntyy työn teoreettinen viitekehys. Teoriaosuudella tutkija osoittaa myös lukeneisuutensa aiheesta ja sen, että on perehtynyt tutkittavaan ilmiöön. Tutkijan on löydettävä kaikki oleellinen tieto joka tutkittavasta ilmiöstä on jo kirjoitettu ja käyttää näitä tietoja oman työnsä tukena. (Kananen 2010, 21.) Tämän opinnäytetyön keskeisimmät teoreettiset aiheet tulevat lainsäädännöstä ja pankkien toimintaa sääntelevistä säädöksistä. Aluksi teoreetti-

sessä viitekehyksessä käsitellään yleisesti käsitteitä pakolaisuus ja turvapaikanhakija. Tästä siirrytään pankkitoimintaan ja sitä säänteleviin lakeihin. Lisäksi käsitellään tulevaisuuden ratkaisuja liittyen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin.

2.2 Tutkimusote ja -menetelmät

Tutkimusmenetelmällä voidaan tarkoittaa tiedonkeruu-, analyysi- tai tulkintamenetelmiä. Nämä menetelmät ovat keinoja, joilla tutkimuksen aineisto kerätään ja analysoidaan. Käytetyt menetelmät kytkeytyvät aina toisiinsa, mutta on hyvä muistaa, että laadullisessa tutkimuksessa ei ole kvantitatiivisen tutkimukseen liittyvää ehdottomuutta tiedonkeruu- ja analyysimenetelmille. (Kananen 2008, 56.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkitseminen. Tarkoitus on siis luoda syvälinen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä. Laadullista tutkimusta käytetään tutkimusmenetelmänä silloin, kun tutkittavaa ilmiötä ei tunneta. Ilmiölle ei siis ole aiempia teorioita selittämään sitä. Laadullisella tutkimuksella pyritäänkin selvittämään, mistä tutkittavassa ilmiössä on kyse, eikä se pyri yleistämään ilmiötä. (Kananen 2014, 16–18.) Tämän opinnäytetyön aihe on juuri tällainen uusi tutkittava ilmiö. Vaikka pakolaiset ja turvapaikanhakijat eivät itsessään ole uusi asia Suomessa, ei näihin ryhmiin liittyviä tutkimuksia ole tehty paljoa aikaisemmin. Varsinkaan pankkiasioinnin näkökulmasta asiaa ei ole tutkittu, vaikka se onkin yhteiskunnallisesti erittäin tärkeä ja mielenkiintoinen aihe.

Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa toimii aina todellinen elämä ja sen kuvaaminen tutkimuksen avulla. Todellisen elämän tutkimiseen sisältyy aina ajatus siitä, että todellisuus on moninaista, ja tutkimuksessa onkin otettava huomioon, että todellisuutta ei voida pilkkoa mielivaltaisesti osiin. Kun tutkitaan todellista elämää ja ilmiötä, tulee huomioda, että tutkimuksen kohde voi muuttua tutkimuksen aikana ja luoda tätä kautta tuloksiin monensuuntaisuutta. Kvalitatiivisin tutkimuksen tarkoitus onkin tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 161.)

Laadullinen tutkimus toimii hyvin tilanteissa, joissa ilmiöstä ei ole aiempaa teoriaa, tietoa tai tutkimuksia. Tällöin tutkimuksen avulla pyritään ymmärtämään ilmiötä. Myös tilanteessa, jossa halutaan luoda ilmiöstä syvälinen näkemys, valitaan laadullinen tutkimus. Lisäksi laadullisella tutkimuksella voidaan hakea hyvää ja tarkkaa kuvaa ilmiöstä. Ominaista laadulliselle tutkimukselle on se, että se tapahtuu luonnollisessa ympäristössä ja aineisto kerätään tutkittavilta vuorovaikutussuhteessa. Usein tutkimusaineisto on myös monipuolista, eli se koostuu esimerkiksi tekstistä, kuvista sekä haastatteluista. Kaiken tämän avulla pyritään luomaan kokonaisvaltainen käsitys tutkittavasta ilmiöstä. (Kananen 2014, 17–18.) Tämän opinnäytetyön aiheesta ei ole aiempia tutkimuksia ja teoria tuleekin perustumaan pitkältä artikkelien ja lainsäädännön varaan. Tämän vuoksi laadullinen tutkimus toimii aiheena olevan ilmiön tutkimiseen hyvin. Laadullisen tutkimuksen avulla tutkittavasta ilmiöstä pystytään luomaan kokonaiskuva, joka on tämän opinnäytetyön aiheelle erittäin hyvä lähestymistapa.

Aineistonkeruumenetelmä

Yksi mahdollinen aineistonkeruumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa on haastattelu. Haastattelu on vuorovaikutustilanne haastateltavan ja haastattelijan välillä. Haastattelulle ominaista on se, että se on ennalta suunniteltu tilanne, johon haastatteli on valmistautunut tutkimalla esimerkiksi haastattelua tukevaa teoriaa. Tätä kautta on tarkoitus, että haastattelusta saadaan luotettavaa tietoa liittyen ilmiöön. Haastattelun tarkoitus on siis kerätä informaatiota, eli haastattelu on päämäärähaakuista toimintaa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 42–43.)

Haastattelut koostuvat aina yksittäisistä sanoista ja lauseista, joiden merkityksiä ei voida aina käsitellä yksiselitteisesti. Ensimmäisenä tulee vastaan kielen monimuotoisuus ja se, miten kukakin sanat ymmärtää. Puhekielessä ei määritellä sanoja ja käsitteitä tarkasti, vaan puhe ja ilmaisu on vapaata. Kieli ei ole siis yksiselitteinen asia ja siksi analysointivaiheessa tutkijan täytyy tulkita tutkittavan sanomisia. Tutkijan on osattava lukea tutkittavaa ikään kuin rivien välistä, jotta haastattelusta saadaan oikeanlainen ja toivottu tulkinta. (Kananen 2014, 71.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen yleisin tiedonkeruumenetelmä on teemahaastattelu. Teemahaastattelu on yleisin laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä, ja siinä on tarkoituksena lähestyä ilmiötä eri teemojen kautta ja hakea tietoa pintaa syvemältä. Teemahaastatteluja voidaan suorittaa joko yksilö- tai ryhmähaastatteluina. (Kananen 2010, 53.) Teemahaastattelun kautta pyritään ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Ilmiössä on aina mukana ihminen ja hänen toimintansa, jota pyritään avaamaan teemojen kautta. Teemojen avulla pyritään saamaan haastateltavalta tietoa ilmiöstä. Saaduista vastauksista saadaan pieni pala ymmärrystä, mikä usein myös johtaa uusiin kysymyksiin. Tällä tavalla pyritään vähitellen saamaan aikaan laaja kokonaisuus tutkittavasta ilmiöstä ja päästä ymmärrykseen. (Kananen 2014, 72.)

Tämän opinnäytetyön tutkimus toteutetaan kvalitatiivisella teemahaastattelulla. Aiheeseen liittyen haastatellaan alan asiantuntijoita sekä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden parissa työskenteleviä henkilöitä. Haastatteluja varten rakennetaan teemahaastattelurunko, jonka mukaan haastatteluissa edetään. Haastatteluissa pääidea tulee kuitenkin olemaan se, että haastateltavat saavat itse vapaasti kertoa aiheeseen liittyvistä asioista. Haastattelujen avulla pyritään löytämään ilmiön ongelmakohdat ja käsittelemään niitä tutkimustuloksissa.

Jotta tutkija pystyy laatimaan haastattelua varten teemat, täytyy hänellä olla jonkinlainen ennakkokäsitys tutkittavasta ilmiöstä. Teemojen avulla varmistutaan siitä, että haastattelun aikana keskustellaan kaikista niistä asioista, jotka liittyvät tutkittavaan ilmiöön. Teemahaastattelun runko laaditaan ennakkoon tutkijan ennakkokäsityksien pohjalta. Tutkijan on aina hyvä myös tarttua haastattelun aikana nouseviin uusiin aiheisiin ilmiöstä. (Kananen 2014, 77.) Tämän opinnäytetyön tekijällä on ennakkoymmärrystä aiheesta aiemman työkokemuksen kautta. Pankissa työskennelleenä on ollut pakko tutustua asiakkaan tuntemiseen ja tunnistamiseen liittyviin säädöksiin sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen lainsäädäntöön. Nämä asiat tulevat olemaan keskeisessä osassa opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä. Lisäksi ennakkoymmärrystä ilmiöön liittyen on kerääntynyt ajankohtaisten uutisten ja tapahtumien seuraamisella.

Teemahaastattelun avulla kerätyllä aineistolla on tarkoitus pyrkiä saamaan ymmärrystä ilmiöstä. Teemahaastattelun teemat tulisikin laatia niin kattaviksi, että niiden avulla pystytään samaan tietoa ilmiöstä eri näkökulmista. Aineistosta täytyy vain osata etsiä ilmiön kannalta kaikista mielenkiintoisimmat asiat. Aineistosta voidaan etsiä esimerkiksi malleja, prosesseja tai rakenteita. (Kananen 2010, 61.)

Aineiston analysointimenetelmä

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että aineiston keruu ja analysointi vuorottelevat. Tämä tarkoittaa sitä, että kun aineistoa on saatu kerättyä ja analysoitua, kerätään taas uutta aineistoa syvällisemmän ymmärryksen saavuttamiseksi. Laadullisen tutkimuksen aineiston keruu ja analysointi voidaan jakaa eri vaiheisiin. (Kananen 2014, 99.) Laadullisessa tutkimuksessa analysointi ei ole siis tutkimuksen viimeinen vaihe, kuten määrällisessä tutkimuksessa usein on. Aineiston analysointi ohjaa tutkimusprosessia ja tiedonkeruuta. (Kananen 2014, 18.)

Ensimmäisessä vaiheessa kerätään ilmiöön liittyvää aineistoa esimerkiksi haastattelujen kautta. Tämän jälkeen kerätty aineisto yhteismitallistetaan eli litteroidaan. Litteroiminen tarkoittaa sitä, että kaikki aineisto muutetaan samaan muotoon, joka on yleensä tekstimuoto. Esimerkiksi mahdolliset ääninauhoitteet puretaan tässä vaiheessa tekstimuotoisiksi. Seuraavassa vaiheessa aikaansaatua tekstiä aletaan ikään kuin koodaamaan. Tekstiä tiivistetään erilaisiin kokonaisuuksiin, ja jokaiselle kokonaisuudelle annetaan oma koodi, jonka avulla aineistojen yhdistäminen ja ymmärtäminen on helpompaa. Koodauksen avulla aineisto pystytään luokittelemaan ja muodostamaan aineistosta ryhmiä. Lähes aina analyysivaiheen jälkeen alkaa taas uusi tiedonkeruvaihe. Tämän avulla pyritään vahvistamaan esille nousseita asioita ja saamaan lisää tietoa ilmiöstä. (Kananen 2014, 99–100.)

Varsinkin teemahaastattelun kanssa käytetty yleinen aineiston analysointimenetelmä on teemoittelu. Ennen kuin tutkija voi alkaa teemoittelemaan aineistoa, on tärkeää tehdä raja- ja keräämällä mukaan vain tutkimuksen kannalta oleellinen tieto. Tämä rajaaminen kannattaa tehdä jo aineiston litterointivaiheessa. Teemoittelun tarkoitus on pilkkoa kerätty aineisto pienempiin osiin ja ryhmitellä se aihepiirien mukaan. Ja-

kamalla aineisto aihepiireihin pystytään tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa vertailemaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92–93.) Tämän opinnäytetyön aineiston analysoinnissa on tarkoitus käyttää teemoittelua. Kerätty aineisto tullaan keräämään eri teemojen alle ja sitä kautta siirtämään tutkimustuloksiin. Tämän avulla haastatteluita on helpompi hahmottaa kokonaisuuksia ja saada oleelliset asiat esille. Tulokset tullaan siirtämään teemojen avulla tutkimustuloksiin niin, että lukijan on helppo seurata tuloksia eri teemojen kautta.

2.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tieteellisessä tutkimuksessa on tärkeää varmistaa luotettavuus ja laatu. Tutkimusprosessissa voi tapahtua monia eri virheitä, jotka voivat johtua tutkittavasta aineistosta tai tutkijasta itsestään. Luotettavuustarkastuksella on tarkoitus pyrkiä poistamaan tutkimuksen virheitä. Luotettavuustarkasteluun kuuluvat validiteetti ja reliabiliteetti. (Kananen 2015, 338.)

Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimustulosten pysyvyyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että jos tutkimus toistetaan, saadaan uudesta tutkimuksesta samat tulokset. Validiteetin avulla tarkastellaan sitä, että tutkimuksessa tutkitaan varmasti oikeita asioita. (Kananen 2015, 343.) On kuitenkin tärkeää muistaa, että reliabiliteetti ja validiteetti ovat kvantitatiivisessa tutkimuksessa yleisemmin käytettyjä mittareita, eivätkä ne sovellu niin hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen tarkasteluun. Näiden sijaan kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa käytettyjä luotettavuuden kriteerejä ovat muun muassa arvioitavuus, dokumentaatio, saturaatio, luotettavuus tutkimuksen kannalta ja tulokinnan ristiriidattomuus. (Kananen 2010, 69–71.)

Laadulliselle työlle yksi tärkeimpiä luotettavuuden mittareita on selkeä ja tarkka dokumentaatio. Kaikki tutkimuksen aikana tehdyt ratkaisut ja valinnat on tärkeää kirjata ylös ja perustella. Yksi hyvä keino tähän on esimerkiksi päiväkirjan pitäminen, jolloin kaikki ratkaisut säilyvät varmasti muistissa ja ne on helppo perustella. Perusteltujen ja hyvin dokumentoitujen valintojen kautta työn kokonaisarviointikin on helpompaa. (Kananen 2010, 69.) Tämän opinnäytetyön luotettavuutta tullaan lisäämään haastat-

telujen äänittämisellä ja tarkalla litteroinnilla. Näin varmistutaan siitä, että haastattelussa läpi käydyt asiat siirtyvät luotettavasti tutkimustuloksiin.

Saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että tutkimukseen otetaan uusia havaintoyksikköjä niin kauan kuin ne tuottavat uutta tietoa tutkimukseen. Kun vastaukset alkavat, esimerkiksi teemahaastatteluissa, toistaa itseään, ollaan saavutettu kylläntymispiste, eli aineisto saturoi. (Kananen 2010, 70.) Tuomi ja Sarajärvi (2009) kirjoittavatkin, että laadullisessa tutkimuksessa ajatus on, että tietty määrä kerättyä aineistoa pystyy tuomaan esille sen teorian, jota tutkittavasta ilmiöstä on mahdollista saada. Saturaation saavuttaminen on todennäköisempää silloin, kun tutkija tietää, millaista aineistoa hän on hakemassa.

Tässä opinnäytetyössä saturaatio pyritään saavuttamaan viiden tai kuuden teemahaastattelun kautta. Suunniteltu haastattelumäärä vaikuttaa toimivalta ja uskottavalta sen vuoksi, että tässä aiheessa haastateltavien tarkka valinta on tärkeää, jotta saadaan esille oikeaa tietoa. Lisäksi aiheeseen liittyen voidaan olettaa, että kaikilla asian tuntijoilla on aiheesta samat faktatiedot ja vain eri toimijoiden näkökulmat voivat vaikuttaa haastatteluiden sisältöön. Nämä näkökulmat on luotettavuuden kannalta tärkeää ottaa huomioon aineistoa analysoitaessa.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi on huomattavasti vaikeampaa kuin kvantitatiivisen tutkimuksen. Yleisimmät luotettavuusmittarit ovat kehittyneet luonnontieteissä, mistä ne on omaksuttu yhteiskuntatieteisiin. Luotettavuusmittarit eivät kuitenkaan sovellu hyvin yhteiskuntatieteisiin silloin, kun tutkittavana kohteena on ihminen sellaisenaan tai ryhminä. Ihmisen toiminta ei ole aina samanlaista, ja se on tilanteesta riippuvaa. Tällöin ihmisen toiminta ja käyttäytyminen voivat vaikuttaa tutkittavaan ilmiöön. (Kananen 2010, 68.) Koska luotettavuuden mittaaminen on haastavaa laadullisessa tutkimuksessa, on erittäin tärkeää pitää luotettavuusarviointi mielessä koko tutkimusprosessin ajan. Näin tässäkin opinnäytetyössä pyritään varmistamaan se, että tutkimus pysyy luotettavana koko tutkimusprosessin ajan.

Triangulaatio eli monimenetelmäinen strategia, on osa laadullista tutkimusta. Triangulaatiossa ilmiötä tarkastellaan eri näkökulmista mahdollisimman hyvän ymmärryk-

sen saavuttamiseksi. Triangulaatiossa yhdistetään useampi tutkimusmenetelmä samassa tutkimuksessa, minkä avulla pyritään lisäämään tutkimuksen luotettavuutta. Eri näkökulmien avulla on tarkoitus saada vahvistusta samalla tutkimustulokselle. (Kananen 2014, 120–121.)

3 Pakolaiset ja turvapaikanhakijat

3.1 Pakolaisuus ilmiönä

Pakolaisuus määritellään Yhdistyneiden kansakuntien (YK) pakolaissopimuksessa.

”Pakolainen on henkilö, joka nauttii kansainvälistä suojelua oman kotimaansa ulkopuolella” (Yleisimmin käytetyt termit n.d.). Pakolaisella on perusteltu aihe pelätä joutuvansa vainotuksi esimerkiksi kansallisuuden, uskonnon, rodun, poliittisen mielipiteensä tai yhteiskuntaluokkansa takia. (Yleisimmin käytetyt termit n.d.).

Pakolaisaseman voi saada seuraavien perusteiden nojalla (Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset 2016):

- *”ulkomaalainen, joka on saanut turvapaikan Suomessa*
- *pakolaisuuden perusteella oleskeluluvan saanut ulkomaalainen, joka on otettu pakolaiskiintiössä Suomeen*
- *edellä mainitun ulkomaalaisen perheenjäsen, joka on saanut perhesiteen perusteella oleskeluluvan ja joka on katsottava pakolaiseksi.”*

Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa määrätään myös pakolaisuudesta. Julistuksen 14. artiklan mukaan jokaisella vainon kohteeksi joutuneella on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa. Lisäksi pakolaisten aseman turvaamiseksi on määritelty palautuskielto. Palautuskiellon mukaan ketään ei saa palauttaa sellaisen alueen rajalle, jossa hänen henkeään tai vapauttaan uhataan. Uhka voi liit-

tyä esimerkiksi henkilön rotuun, uskontoon, yhteiskunnalliseen ryhmään, kansallisuuteen tai poliittiseen mielipiteeseen. (Pakolaisuus n.d.)

Pakolainen, joka on lähtenyt kotimaastaan toiseen maahan mutta joka ei voi kuitenkaan asettua tähän maahan, voidaan sijoittaa uudelleen kolmanteen maahan niin sanotussa pakolaiskiintiössä. Suomeen pakolaiskiintiössä tulevat henkilöt ovat henkilöitä, jotka UNHCR eli YK:n pakolaisasioiden päävaltuutettu, on katsonut pakolaisiksi. (Kiintiöpakolaiset 2016.)

Yksi suurimmista tämän hetken pakolaistilanteeseen vaikuttaneista tekijöistä on vuonna 2011 alkanut Syyrian sota. Suomen pakolaisavun verkkosivujen artikkelissa ”Pakolaisuus maailmalla” (n.d.) linjataan, että Syyrian sota on merkittävän pakolaisuuden aiheuttaja. Maailman pakolaisista suurin osa onkin Syyriasta (Pakolaisuus maailmalla n.d.).

Pakolaistilanne maailmalla ja Suomessa

Pakolaisia on maailmassa tällä hetkellä enemmän kuin koskaan eri konfliktien ja vairojen vuoksi. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR arvioi, että vuonna 2015 koko maailman pakolaismäärä ylitti 60 miljoonan rajapyykin. Enemmistö näistä pakolaisista, noin 38 miljoonaa, asuu oman kotimaansa rajojen sisäpuolella. (Mid-year trends 2015, 4.)

Viimeisen neljän vuoden aikana UNHCR:n mandaatin alaisten pakolaisten määrä on kasvanut huomattavasti. Kun vuoden 2011 lopussa mandaatin alaisia pakolaisia oli 10,4 miljoonaa, oli pakolaisten luku vuoden 2015 puolessa välissä arviolta 15,1 miljoonaa. Vuonna 2015 mandaatin alaisten pakolaisten määrä maailmalla nousi korkeammaksi kuin koskaan kahteenkymmeneen vuoteen. (Mid-year trends 2015, 4.)

Suomessa pakolaisten vastaanotto on vielä kansainvälisesti verrattuna kohtalaisen uusi ilmiö. Pakolaisuus tuli valtaosalle Suomessa tutuksi ensimmäisen kerran 1990-luvun alussa somalipakolaisryhmien saapumisen myötä. Vuosina 1973–2012 Suomeen on saapunut pakolaisena reilu 42 000 henkilöä. Suomen vieraskielisestä väestöstä siis vain murto-osa on pakolaistaustaisia. Vuoden 2014 lopussa 5,67 prosenttia

Suomen väestöstä puhui äidinkielenään muuta kieltä kuin suomea, ruotsia tai saamea. Vuonna 2014 Suomessa oli noin 15 845 pakolaista tai kansainvälisen suojelun tarpeessa olevaa henkilöä, joilla ei ollut Suomen kansalaisuutta. (Pakolaisuus Suomessa n.d.)

Suomessa pakolaiskiintiöstä ja sen suuruudesta päättää eduskunta. Vuodesta 2001 eteenpäin pakolaiskiintiö on ollut vuosittain 750. Kuitenkin vuosina 2014 ja 2015 kiintiötä nostettiin Syyrian sodan takia. Vuosina 2014 ja 2015 Suomen pakolaiskiintiö oli 1050 henkilöä. (Pakolaisuus Suomessa n.d.)

3.2 Turvapaikanhakijat ilmiönä

Käsitteet pakolainen ja turvapaikanhakija sekoitetaan hyvin usein keskenään.

UNHCR:n sivuilla turvapaikanhakija selitetään käsitteenä seuraavasti: *”henkilö, joka sanoo olevansa pakolainen, mutta hänen hakemustaan ei ole vielä lopullisesti arvioitu”*. Arvioilta noin miljoona ihmistä hakee turvapaikkaa yksittäisen syyn vuoksi joka vuosi. (Asylum-Seekers n.d.)

Turvapaikanhakijoilla on monia syitä lähteä kotimaastaan. Näitä ovat esimerkiksi sodan, vainon ja turvattomuuden pakeneminen. Suurin osa pakoon lähtevistä turvapaikanhakijoista päätyy oman maansa lähialueille, mutta osa hakeutuu myös Eurooppaan. Se, mihin maahan turvapaikanhakija lopulta päätyy, riippuu monista eri tekijöistä, kuten henkilön tiedoista kyseisestä maasta tai matkustusreitistä. (Turvapaikanhakijat n.d.)

Turvapaikanhakija on henkilö, joka hakee turvaa vieraasta valtiosta. Vain pieni osa turvapaikanhakijoista saa YK:n pakolaissopimuksen mukaisen pakolaistatuksen, jonka perusteena on henkilökohtainen vaino. Turvapaikanhakijan on mahdollista saada oleskelulupa vieraaseen valtioon suojeluntarpeen perusteella. Suojeluntarve voi liittyä esimerkiksi uhkaan epäinhimillisestä kohtelusta kotimaassa. Oleskelulupa turvapaikanhakijalle voidaan myöntää myös perustuen humanitaarisiin perusteisiin, kuten

silloin kun kotimaahan palaaminen on mahdotonta esimerkiksi aseellisen selkkauksen tai ympäristökatastrofin vuoksi. (Yleisimmin käytetyt termit n.d.)

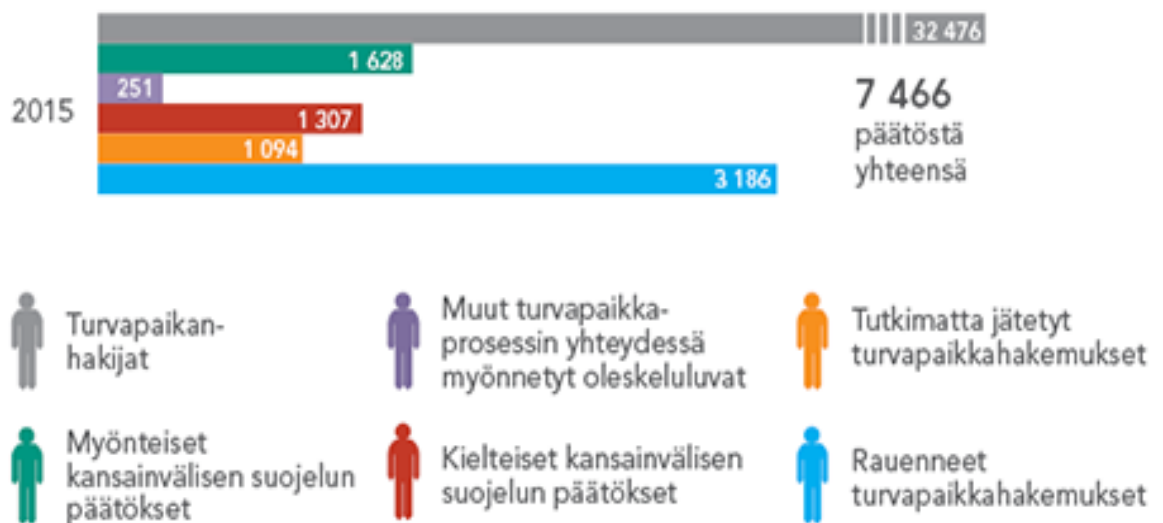
Mikäli turvapaikan ja tätä kautta pakolaistatuksen edellytykset eivät täyty ulkomalaisen henkilön kohdalla, on hänelle mahdollista myöntää turvapaikkahakemuksen perusteella oleskelulupa perustuen toissijaiseen suojeluun. Tällöin puhutaan toissijaisesta suojeluasemasta. Jos turvapaikkaa eikä toissijaista suojelua voida myöntää, on oleskelulupa mahdollista saada myös humanitaarisen suojelun perusteella. (Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset 2016.)

Ulkomaalaisen oleskeluoikeudesta Suomessa säädetään ulkomaalaislaissa. Laissa säädetään, että ulkomaalainen saa laillisesti oleskella maassa hänen hakemuksensa käsittelyn ajan. Oleskelun lopullinen päätös tulee siinä vaiheessa kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai kun ulkomaalaisesta tehdään täytäntöönpanokelpoinen päätös maasta poistamiseksi. (L 30.4.2004/301.)

Turvapaikanhakijatilanne maailmalla ja Suomessa

Turvapaikan hakijoiden määrät ovat vaihdelleet Suomessa 2000-luvulla noin 1500:n ja 6000 hakijan välillä. Vuonna 2015 Suomeen saapui kuitenkin huomattavasti aiempaa enemmän henkilöitä, jotka hakivat kansainvälistä suojelua. Vuonna 2015 Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa. Näistä henkilöistä tulijoita oli eniten Irakista, Afganistanista, Somaliasta ja Syyriasta. Vuonna 2014 hakijoiden määrä oli 3651. (Turvapaikanhakijat n.d.) Alla olevassa Maahanmuuttoviraston kuviossa on esitetty vuoden 2015 turvapaikanhakijamäärät ja heille tehdyt päätökset.

Turvapaikanhakijat ja heille tehdyt päätökset 2015

Kuvio 1. Turvapaikanhakijat ja heille tehdyt päätökset 2015 (Turvapaikka- ja pakolais-tilastot 2016)

Vuonna 2015 ensimmäisten kuuden kuukauden aikana rekisteröitiin lähes miljoona yksittäistä turvapaikkahakemusta. Hakemuksia rekisteröitiin yhteensä 155:ssä eri maassa tai alueella. Eniten hakemuksia vastaanotti Saksa, jonne hakemuksia tuli lähes 160 000. Vuoden 2015 alkupuoliskon hakemusten määrä on huomattavasti suurempi verrattuna esimerkiksi vuoden 2014 vastaavaan lukuun, joka oli 558 000 hakemusta. (Mid-year trends 2015, 9–10.)

4 Pankkitoiminta ja sitä sääntelevät lait

Tässä pääluvussa tullaan käsittelemään pankkitoimintaa yleisesti ja siihen liittyvää lainsäädäntöä. Pääluvussa esiteltävä teoria on kerätty ajatellen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointia. Lisäksi esitellään lain kohtia, jotka on huomioitava puhuttaessa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnista. Pankkitoimintaa sääteleviä lakeja ei käydä siis kokonaisuudessaan läpi, vaan niistä keskitytään vain niihin kohtiin, joita voidaan soveltaa pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin.

Ensimmäisenä käsitellään yleisesti pankkitoiminnan merkitystä yhteiskunnassa. Tämän jälkeen asiaan syvennyttään lainsäädännön kautta käsittelemällä pankkien velvollisuutta tunnistaa ja tuntee asiakkaansa. Tästä siirrytään käsittelemään asiakkuuden avaamista pankkiin ja siihen liittyviä säädöksiä. Lopuksi käsitellään vielä rahanpesua ja terrorismin rahoittamista ja pankin velvollisuutta estää kyseisiä toimia.

4.1 Pankkitoiminnan merkitys yhteiskunnassa

Nykyaikaisen pankkitoiminnan muodostuminen alkoi monissa teollisuusmaissa ja myös Suomessa 1800-luvulla. Kansantalouksien vahvistumisen ja kehittymisen myötä alkoi myös syntyä kansallisia rahoitusjärjestelmiä, joiden keskiössä olivat keskuspankki, kansalliset rahoitusmarkkinat ja erilaiset rahoituslaitokset. Myös perinteiset pankit olivat keskiössä tässä kehityksessä. Koska pankkitoiminnan kehittyminen tapahtui pitkälti kansallisesti, vaikutti se eri maiden välillä syntyneisiin huomattaviinkin eroihin rahoitusjärjestelmissä. (Kontkanen 2015, 9.)

Pankkitoiminnasta voidaan erottaa kolme keskeistä tehtävää, jotka ovat rahoituksen välitys ja siihen liittyvät palvelut, maksuliikenne ja riskienhallintaan liittyvät tehtävät. Nykyaikaisessa markkinataloudessa luotettava maksujen välitys on välttämätöntä ja maksut on saatava välitettyä eteenpäin niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin. Tili-siirrot valtaavat enenevässä määrin asemaa käteismaksuilta ja aiheuttaa sen, että pankkien maksujärjestelmien merkitys on korostunut koko ajan. Myös siirtyminen elektronisiin tiedonsiirtoihin, pankki- ja luottokortteihin ja automaatteihin on asettanut maksujärjestelmien teknologian uudelle tasolle. (Kontkanen 2015, 11–12.)

Pankeilla on yhteiskunnassa tärkeä tehtävä rahoituksen välittämisessä ja maksuliikenteen hoitamisessa. Tästä johtuen pankkien on toimittava vastuullisesti kaikkia sidosryhmiään kohtaan. Rehellisesti ja ammattitaitoisesti toimiminen on osa hyvää pankkitapaa ja pankkien onkin toiminnassaan kiinnitettävä huomiota erityisesti talletajan aseman turvaamiseen. Pankin on myös varmistuttava siitä, että pankissa työskentelevä henkilökunta on tehtäviinsä soveltuvaa ja riittävistä koulutettua. Lisäk-

si toiminta täytyy olla asianmukaisesti johdettua ja valvottua. (Hyvä pankkitapa n.d., 2.)

4.2 Pankin velvollisuus tunnistaa ja tuntea asiakkaansa

Asiakkaan tunnistamista ja tuntemista koskevat periaatteet tulevat kansainvälisistä suosituksista ja stantardeista. Näiden periaatteiden lähtökohta on se, että rahoituspalveluita tarjoavien toimijoiden täytyy tunnistaa ja tuntea asiakkaansa. Hyvällä asiakastuntemuksella pystytään välttämään poikkeavia ja epäilyttäviä liiketoimia. (Stantardi 2.4 Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen – rahanpesun, terrorismin rahoituksen sekä markkinoiden väärinkäytösten estäminen 2005, 8.)

Suomessa finanssipalveluita tarjoavilla toimijoilla on lakiin perustuva velvollisuus tuntea ja tunnistaa asiakkaansa. Kyseisten toimijoiden on varmistuttava siitä, että asiakkaan henkilöllisyys on oikea ja asiakkaan toimintaa ja taustoja on myös tunnettava niin laajasti kuin asiakassuhde edellyttää. Palveluntarjoajan on myös tiedettävä kenen toimeksiannosta ja varoilla liiketoimia tehdään. (Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen 2016.) Karhunen (2015) kirjoittaakin Finanssialan Keskusliiton sivuilla julkaistussa artikkelissa, että paperittomien henkilöiden kohdalla tämä tilanne on hankala. Ilman henkilöllisyystodistusta pankkipalveluiden saaminen on mahdotonta.

Asiakkaan tuntemisen laajuus eli se, kuinka laajasti asiakkaan taustoja ja tietoja on selvitettävä, määräytyy tarjottavien palvelujen ja asiakassuhteen laadun perusteella. Lisäksi pankin täytyy kerätä tietoa asiakkaan aiemmista ja suunnitelluista toimista. Kerättävien tietojen perusteella pankki mitoittaa asiakassuhteeseen liittyvän riskienhallinnan tarvittavalle tasolle. (Stantardi 2.4 Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen – rahanpesun, terrorismin rahoituksen sekä markkinoiden väärinkäytösten estäminen 2005, 18.) Pääsääntönä on, että palveluntarjoajan tulee tunnistaa asiakkaansa jo ennen asiakassuhteen aloittamista. Asiakassuhteen aloittamisella tarkoitetaan esimerkiksi tilin avaamista, vakuutussopimuksen tekoa tai luottosuhdetta. Mikäli asiakas kieltäytyy antamasta palveluntarjoajalle tarpeellisia ja riittäviä tietoja, on palve-

luntarjoajalla oikeus kieltäytyä asiakassuhteen avaamisesta. (Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen 2016.)

Asiakkaan oikean henkilöllisyyden varmistaminen on palveluntarjoajan velvollisuus. Henkilöllisyys tulee varmistaa luotettavasta asiakirjasta ja henkilö tulee voida tunnistaa asiakirjasta yksiselitteisesti. Asiakkaan ollessa läsnä asiakassuhdetta perustettaessa tunnistetaan asiakas viranomaisen myöntämän, voimassa olevan henkilöllisyysasiakirjan avulla. Jokainen palveluntarjoaja voi omien riskinhallintaperusteidensa mukaan päättää siitä, mitkä henkilöllisyysasiakirjat hyväksyy tunnistautumiseen. Finanssivalvonnan sivuilla seuraavat asiakirjat luetellaan yleisimmin käytetyiksi henkilöllisyyden tunnistamisasiakirjoiksi:

- *”henkilökortti*
- *passi*
- *ajokortti*
- *diplomaattipassi*
- *muukalaispassi ja pakolaisen matkustusasiakirja sekä kuvallinen Kela kortti*
- *ulkomaisen viranomaisen myöntämä passi*
- *matkustusasiakirjana hyväksyttävä henkilökortti.”* (Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen 2016.)

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden osalta asiakkaan tunnistaminen on osoittautunut ongelmalliseksi puuttuvien tai puutteellisten henkilöllisyyspapereiden vuoksi. EBA (European Banking Authority) painottaa huhtikuussa 2016 julkaisemassaan kannanotossa, että EU:n lainsäädäntö ei yksilöi sitä, mitä rahanpesusäätelyssä tarkoittaa henkilöllisyysasiakirjojen ”luotettava ja riippumaton lähde”. Kansalliseen lakiin nojaten toimijat, kuten pankit, voivat siis joutua asiakkaan tunnistamisen velvoitteissa tilanteissa joissa henkilö on kykenemätön esittämään perinteistä henkilöllisyysidentodentamisasiakirjaa. (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 5.)

Asiakkaan tunnistamisella, tuntemisella ja tuntemistietojen keräämisellä on pankin toimintaan vaikuttavia tekijöitä. Näillä tekijöillä on vaikutusta muun muassa pankkien turvallisuuteen ja siihen mielikuvaan, jonka asiakkaat saavat pankkien toiminnasta. Toimilla, joilla asiakkaan tunnistamista tehostetaan, on tarkoitus myös suojella pankin mainetta ja luotettavuutta. Kun pankki tunnetaan siitä, että se kerää tarkasti asiakkaitensa tuntemistiedot, on todennäköisempää, että kyseiseen pankkiin ei yritetä niin helposti ujuttaa rikollista rahaa. Lisäksi asiakkaan tuntemiseen liittyvät toimet ovat vahvasti yhteydessä pankin riskienhallintaan. (Customer due diligence for banks 2001, 3.)

4.3 Asiakkuuden avaaminen pankkiin

Asiakassuhteen on perustuttava molemminpuoliseen rehellisyyteen ja luottamukseen. Pitkäaikaisessa asiakassuhteessa edellä mainittu vahvistuu asiakassuhteen myötä. Liiketoiminnassaan pankin on myös otettava huomioon asiakkaan etu. (Hyvä pankkitapa, N.d., 2.) Suurin osa pankkiasiakkuussuhteista alkaa tilin avaamisella. Kun asiakkuus alkaa tilin avaamisella, on erittäin tärkeää, että jo avausvaiheessa kiinnitetään tarkkaan huomiota asiakkaan tuntemistietoihin ja henkilöllisyyden todentamiseen. Tietojen kerääminen on pankin velvollisuus, ja siksi siihen täytyy kiinnittää tarkasti huomiota. Tietojen keräämisen avulla pyritään estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Kaikki pankit ovat velvollisia toteuttamaan tietyt toimet tilinavauksien yhteydessä. Näiden toimien täytyy myös olla linjassa pankin velvollisuuksien kanssa pyrkiä estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. (General guide to account opening 2015, 1.)

Laissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä säädetään asiakkaan tuntemisesta ja siitä, että asiakassuhteeseen ei saa ryhtyä mikäli asiakkaan tuntemiseen säädettyjä toimia ei voida toteuttaa (L 18.7.2008/503). Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin aloittamisen ongelmat liittyvät myös asiakkaan tunnistamiseen. Kun pankit eivät ole pystyneet tunnistamaan henkilöä heidän mielestään luotettavasta asiakirjasta ei myöskään asiakkaan tuntemistietojen keräämiseen ole

voitu ryhtyä. EBA (European Banking Authority) on kuitenkin ilmaissut näkemyksensä asiaan, että todellisuudessa pitäisi olla vain harvoja tapauksia, joissa turvapaikanhakijalle ei voitaisi pankkitiliä avata. EBA näkee, että rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiä voidaan hallita esimerkiksi sillä, että turvapaikanhakijalle myönnetään vain tietyt palvelut ja, että hänen toimiaan monitoroidaan tarkemmin. (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 2.)

Taulukossa 1 on pankkitoimintaa valvovan Basel komitean ohjeistus siihen, mitä tietoja pankin täytyy asiakkaasta vähintään selvittää. Taulukossa on eritelty vähimmäisvaatimukset sekä mahdollinen lisäinformaatio, jonka pankki voi kerätä perustuen asiakkaan riskiprofiiliin. Taulukossa olevat tuntemistiedot koskevat asiakkuuden avaamista luonnolliselle henkilölle.

Taulukko 1. Luonnollisen henkilön tuntemistiedot (General guide to account opening 2015)

Vähimmäisvaatimus	Mahdollinen lisäinformaatio perustuen asiakasriskiin
Koko nimi (kaikki etunimet ja sukunimi)	Mahdolliset muut käytössä olevat nimet
Pysyvä osoite	Työpaikan osoite, sähköpostiosoite ja matkapuhelinnumero
Kansalaisuus ja virallinen henkilötunnus	Asuinmuoto
Syntymäaika ja -paikka	Sukupuoli

Mikäli asiakassuhde alkaa tilin avaamisella, tulisi pankin kerätä myös muita tietoja, kuin mitä taulukossa 1 on esitetty. Lisätietojen avulla saadaan muodostettua mahdollisimman laaja asiakasriskiprofiili. Taulukossa 2 kootaan Basel komitean asettamat lisätiedot.

Taulukko 2. Luonnollisen henkilön tuntemistietojen lisätiedot (General guide to account opening 2015)

Pääkohdat	Mahdollinen lisäinformaatio perustuen asiakasriskiin
Ammatti	Työnantajan nimi
Tulotiedot	Asiakkaan varallisuuden lähteet
Arvio tilin käytöstä: tilillä mahdollisesti liikkuvat varat, varojen alkuperä, rahatapahtumien tarkoitus ja yleisyys	Tilille tulevien varojen lähteet
Asiakkaan tarvitsemat rahoitustuotteet ja -palvelut	Tilille tulevien varojen käyttötarkoitus

Peruspankkipalvelut

Laissa luottolaitostoiminnasta säädetään peruspankkipalveluiden tarjoamisesta ja saatavuudesta asiakkaille. Pankki on velvollinen tarjoamaan peruspankkipalvelut jokaiselle ETA-valtiossa laillisesti oleskelevalle luonnolliselle henkilölle, ellei lain sallimia kieltäytymisen perusteita ole. Laissa määrätään, että kieltäytymiselle tavanomaisen talletustilin avaamiselle tai tilinkäyttövälineen myöntämisestä kieltäytymiselle täytyy

olla painava syy. Painava syy on sellainen, joka liittyy asiakkaaseen, hänen aiempaan käyttäytymiseensä tai siihen, että asiakkuudelle ei ole todellista perustetta. Kieltäytymisen peruste on aina ilmoitettava asiakkaalle, ellei toisin säädetä. (L 610/2014.)

Pankki ei saa kieltäytyä asiakkuuden avaamisesta syrjivällä perusteella, ja peruspankkipalveluiden tarjoamisesta voi kieltäytyä vain painavasta syystä. Painavia syitä kieltäytymiseen ovat muun muassa pankin aiheellisuus epäillä tilin tai maksuvälineen väärinkäyttöä, se, että asiakkaan käytettävissä on jo tili, ja se, että tilinkäyttöväline tai pankki ei pysty luotettavasti todentamaan asiakkaan henkilöllisyyttä. Kuitenkaan aiemman maksuhäiriömerkinnän vuoksi pankki ei voi kieltäytyä peruspankkipalveluiden myöntämisestä. Mikäli pankki kieltäytyy myöntämästä peruspankkipalveluita asiakkaalle, täytyy kieltäytymisen syy ilmoittaa asiakkaalle, mikäli laissa ei toisin säädetä. (Hyvä pankkitapa n.d., 2–3.)

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden tarve peruspankkipalveluille

Turvapaikkahakemuksen käsittelyaikana turvapaikanhakijat eivät kuulu Suomessa sosiaaliturvan piiriin, vaan toimeentulon turvaamiseksi heille maksetaan vastaanottorahaa. Vastaanottorahan maksamisessa on käytössä erilaisia käytäntöjä, sillä suurimmalla osalla turvapaikanhakijoista ei ole pankkitilejä. (Turvapaikanhakijoiden ja Suomessa jo asuvien ulkomaalaisten henkilöllisyyden osoittaminen pankki- ja muussa asioinnissa 2012, 23.) Suomessa on kuitenkin laissa turvattu luonnollisille henkilöille oikeus peruspankkipalveluihin. Laillisesti maassa oleskelevan henkilön pankkitilin avaamisesta voi kieltäytyä vain painavasta perusteesta. Ongelma pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla usein on kuitenkin puuttuvat tai puutteelliset henkilöllisyyspaperit. Tällöin pankki ei pysty tunnistamaan asiakasta luotettavasti ja on velvollinen kieltäytymään avaamasta pankkitiliä tai muita palveluita. (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 2016, 9.)

Sisäministeriön vuonna 2012 julkaisemassa selvityksessä käsitellään turvapaikanhakijoiden tarvetta peruspankkipalveluille. Selvityksessä nostetaan esille turvapaikanhakijoiden kotoutuminen ja pankkipalveluiden vaikutus kotoutumiseen. Kotoutuminen

ja yhteiskuntaan sopeutuminen nähdään hankalana, mikäli mahdollisuutta pankkipalveluihin ei ole. Pankkipalveluiden kautta turvapaikanhakijan itsenäinen asiointi ja asioiden hoitaminen helpottuisi huomattavasti. (Turvapaikanhakijoiden ja Suomessa jo asuvien ulkomaalaisten henkilöllisyyden osoittaminen pankki- ja muussa asiointissa 2012, 24.) Lisäksi EBA (European Banking Authority) linjaa huhtikuussa 2016 julkaisemassa kannanotossaan, että vähintään peruspankkipalveluiden myöntäminen turvapaikanhakijoille ei ole pelkästään olennaista yhteiskuntaan sopeutumisen vuoksi vaan myös taistelua rahanpesun ja terrorismin rahoittamista vastaan. Pankkipalveluiden vaikea saavutettavuus voi johtaa rikolliseen toimintaa, jolloin väärinkäytösten monitorointi on entistä vaikeampaa. (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 1–2.)

Turvapaikanhakijan saapuessa maahan on hänellä tarvetta tietyille finanssialan palveluille. Tarpeet pystytään yleensä ratkaisemaan peruspankkipalveluilla, jotka myös estävät henkilöä käyttämästä niitä rikollisiin tarkoituksiin. Peruspankkipalveluiden kautta henkilön käyttäytymistä on myös helpompi seurata ja havaita mahdolliset väärinkäytökset tai rikollisuus. On kuitenkin huomioitava, että turvapaikanhakijan pankkipalveluiden käyttöä ei saa kohtuuttomasti ja ilman syytä rajoittaa. Turvapaikanhakijoiden mukaan ottaminen rahoitusjärjestelmään on tärkeää niin yhteiskunnan kuin henkilöiden itsensäkin kannalta. (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 2–9.)

4.4 Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen

Lainsäädännössä säädetään asiakkaan tunnistamisen ja tuntemisen lisäksi myös siitä, että palveluntarjoajan täytyy tietää, kenen varoilla ja toimeksiannosta liiketoimia tehdään. Tästä säättää laki rahapesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä. Lakiin perustuen palveluntarjoajan täytyykin kysyä asiakkaalta tietoja palvelujen käyttötärpeesta, asiakkaan taloudellisesta asemasta ja asiointista sekä asiakkaan toiminnasta. (Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen 2016.) Edellä maini-

tut asiat tulee kartoittaa ennen asiakassuhteen aloittamista, mutta aktiivisesti myös asiakassuhteen aikana. Esimerkiksi asiakkaan tulotietojen päivittäminen säännöllisesti on palveluntarjoajan oikeus ja velvollisuus. (Asiakkaan tunteminen – miksi pankki kysyy? n.d.)

Säännöksillä joilla pyritään estämään rahanpesua, on tarkoitus estää toimintaa, jolla yritetään häivyttää niiden varojen alkuperä, jotka on rikollisella toiminnalla hankittu. Uusi laki koskien rahanpesun ja terrorismin rahoituksen estämistä tuli voimaan vuonna 2008. Kyseinen laki asettaa pankeille laajat velvoitteet asiakkaiden toiminnan ja maksujärjestelmien seurantaan. Laki edellyttää myös ilmoitusvelvollista, eli esimerkiksi pankkitoimihenkilöä tekemään ilmoituksen epäilyttävästä tai tavallisuudesta poikkeavasta liiketoimesta viranomaiselle. Ilmoitusvelvollisen velvollisuus ei siis ole selvittää, miten varat on hankittu tai liittyykö liiketoimeen rikosta, vaan velvollisuus koskee vain ilmoittamista. Ilmoitus perustuu pankkitoimihenkilön havainnointiin asiakkaan liiketoimista ja reagointiin silloin, kun jokin liiketoimi poikkeaa tavanomaisista aiemmista liiketoimista. (Kontkanen 2015, 35–36.)

Rahanpesulaki edellyttää pankeilta asiakkaan tuntemista. Tämä tarkoittaa sitä, että pankin tulee aina asioida vain tunnistettujen ja todellisten henkilöiden kanssa. Asiakkaantuntemisvelvoitteen lisäksi laki edellyttää, että pankilla täytyy olla toimintansa luonteeseen ja laajuuteen nähden tarvittavat ja riittävät sisäiset toiminnot ja menettelmät, jotta asiakasriskiä pystytään arvioimaan ja tätä kautta myös rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiä. Pankin täytyy tuntea myös omaan toimialaansa, tuotteisiinsa ja palveluihinsa liittyvät rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit. (Kontkanen 2015, 36.) Pankkien tulisikin kehittää sellaiset sisäiset toiminnot asiakkaiden hyväksymiseen, että pystytään välttämään rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskiä. Näiden toimintojen tulee olla kaikille asiakkaille lähtökohtaisesti samat, mutta jos asiakasriskin arvioidaan olevan korkeampi, voidaan toimintoja tehostaa. (Sound management of risks related to money laundering and financing of terrorism 2016, 7.)

Pankilla on velvollisuus käydä läpi palvelujaan, tuotteitaan, jakelukanaviaan ja asiakassuhteitaan ja arvioida niihin liittyviä riskejä sekä arvioida, onko esimerkiksi asiak-

kaiden tuntemisentaso lain vaatimalla tasolla. Mikäli rahanpesun tai terrorismin rahoituksen riski on tavanomaista suurempi edellyttää laki riskiperusteista lähestymistapaa eli tehotettua asiakkaan tuntemista. Mikäli taas voidaan katsoa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskin olevan normaalia alhaisemmalla tasolla, voidaan asiakkaan tuntemista koskevat toimet suorittaa suppeammin. Tällöin puhutaan yksinkertaistetusta asiakkaan tunnistamisesta. (Kontkanen 2015, 36.) EU:n rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen sääntely velvoittaakin pankit asettamaan asiakkaan seuraamisen sellaiselle tasolle, että rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskit voidaan varmasti huomata. Esimerkiksi asettamalla asiakkaan palvelujen käytölle tietyt pääpiirteet, on pankin helpompi tunnistaa mikäli jokin liiketoimi on poikkeava. (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 7.)

Asiakaskunnan jatkuva läpikäynti on myös pankin velvollisuus. Pankin on myös tarvittaessa hankittava asiakkaistaan lisätietoja. Tämä koskee myös asiakkuuksia, jotka on aloitettu ennen lain voimaantuloa. Pankilla on lakiin perustuva velvoite seurata palvelujen käyttöä ja transaktioita koko asiakassuhteen ajan siinä laajuudessa kuin asiakasriski edellyttää. Tämän lisäksi pankeilla on myös selonottovelvollisuus. Mikäli havaitaan tavallisuudesta poikkeava liiketoimi, on pankin pyydetty liiketoimen osapuolelta selvitys liiketoimen luonteesta ja siihen liittyvien varojen alkuperästä ja käyttötarkoituksesta. Jos pankki katsoo, että selvitys ei ole riittävä poistamaan epäilyä rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen riskistä, on pankki velvoitettu ilmoittamaan kyseisestä liiketoimesta rahanpesun selvittelykeskukselle. (Kontkanen 2015, 36–37.)

5 Tulevaisuuden ratkaisut

Tässä pääluvussa käydään läpi ratkaisuja, joilla voidaan ratkaista ongelmia liittyen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin aloittamiseen ja pankkiasiointiin yleensä. Ensimmäisenä esitellään vireillä oleva henkilökorttilakiuudistus ja siihen liittyviä näkökulmia. Tämän jälkeen käsitellään jo käytössä olevaa prepaid-korttia.

Prepaid-kortti ei itsessään ole ratkaisu suoraan pankkiasiointiin, mutta se helpottaa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden asiointia ennen kuin mahdollisuus pankkitilin avaamiseen muodostuu. Viimeisenä käydään läpi perusmaksutilidirektiiviä ja sen tuomia muutoksia.

5.1 Henkilökorttilakiuudistus

Parhaillaan on menossa henkilökorttilain uudistaminen. Lain uudistamisen kautta on tarkoitus selkeyttää lakia ja joustavoittaa henkilökortin hakuprosessia. Tarkoituksena on myös tulevaisuudessa mahdollistaa kortin hakeminen Suomen ulkomaan edustustosta ja lisäksi mahdollistaa henkilökortin myöntäminen kaikille jatkuvan oleskeluluvan saaneille ulkomaalaisille. (Henkilökorttilain uudistaminen n.d.) Karhunen (2015) mainitsee lisäksi Finanssialan Keskusliiton sivuilla julkaistussa artikkelissaan, että muutoksen avulla voitaisiin helpottaa paperittomien henkilöiden pääsyä pankkipalveluiden piiriin ja tätä kautta myös kotoutumista ja sopeutumista yhteiskuntaan.

Tämän hetkisen henkilökorttilain mukaan ulkomaalaisen henkilökortti voidaan myöntää Suomessa vakituisesti asuvalle ja väestörekisteriin merkitylle ulkomaalaiselle. Henkilökortin myöntäminen edellyttää, että ulkomaalaisen hakijan henkilöllisyys on voitu luotettavasti selvittää. Vakituisesti Suomessa asuvasta henkilöstä säädetään kotikuntalaisia. Vakituisesti Suomessa asuva henkilö on ulkomaalainen, jolla on voimassa oleva pysyvään tai jatkuvaan oleskeluun oikeuttava lupa tai on Euroopan unionin kansalainen. (Hallituksen esitys HE 41/2016 vp 2016.)

Henkilökortin myöntäminen kaikille oleskeluluvan saaneille ulkomaalaisille, kuten turvapaikanhakijoille, ei kuitenkaan ole ollut aina mahdollista, sillä heidän henkilöllisyyttään ei ole aina pystytty luotettavasti todentamaan. Suurella osalla Suomeen saapuvista turvapaikanhakijoista ei ole kansallista passia tai muuta henkilöllisyyden todentamisasiakirjaa. Riittävien henkilöllisyyssiakirjojen puuttuessa on turvapaikanhakijoiden kohdalla turvauduttu esimerkiksi hakijan omaan ilmoitukseen ja sen perusteella tehtäviin selvityksiin ja rekisterivertailuihin. Juuri henkilöllisyyden todenta-

minen onkin ollut käytännössä esteenä ulkomaalaisen henkilökortin myöntämiselle. (Hallituksen esitys HE 41/2016 vp 2016.)

Ulkomaalaisten matkustusasiakirjat hyväksyttiin aiemmin laajemmin henkilöllisyyden todentamisasiakirjoiksi esimerkiksi pankeissa, vaikka niissä mahdollisesti olikin merkintä vahvistamattomasti henkilöllisyydestä. Viime vuosien aikana Suomeen on muodostunut melko mittava oleskeluluvan saaneiden ulkomaalaisten joukko, joiden pankkiasiointi on vaikeutunut tai tullut mahdottomaksi, sillä asiakirja, jossa on merkintä vahvistamattomasti henkilöllisyydestä ei enää kelpaa pankeissa, eikä heille ole myöskään voitu myöntää ulkomaalaisen henkilökorttia juurikin henkilöllisyyden todentamisen mahdottomuuden vuoksi. Ilman ulkomaalaisen henkilökorttia on ulkomaalaisen lähes mahdotonta saada avattua pankkitiliä tai saada tunnuksia sähköiseen tunnistautumiseen. Tilin avaamisen epääminen perustellaan usein vetoamalla lakiin rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä. (Hallituksen esitys HE 41/2016 vp 2016.)

Koska henkilöllisyyden osoittamisessa on havaittu paljon vaikeuksia ulkomaalaisen henkilökorttia hakevien parissa, on nyt uudessa lakiehdotuksessa esitetty lakiin sisällytettävää erityissäännöstä. Erityissäännön perusteella hakijan tulisi esittää viranomaiselle voimassaoleva oleskelulupakortti tai oleskelukortti. Tällöin viranomaisen voisi ottaa hakijan sormenjälkitunnistuksen ja verrata sitä oleskelulupakortin tai oleskelukortin tekniseen osaan tallennettuihin sormenjälkiin. Tällöin hakijan henkilöllisyys voitaisiin todentaa tätä kautta ja varmistua siitä, että henkilökorttia hakeva henkilö on sama, jolla oleskelulupa on myönnetty. Sormenjälkivertailun avulla ei tietenkään voida varmistua henkilön todellisesta identiteetistä, mutta sillä varmistettaisiin henkilökorttia hakevan ja oleskeluluvan saaneen henkilön olevan sama henkilö, mikä katsottaisiin riittäväksi. (Hallituksen esitys HE 41/2016 vp 2016.)

5.2 Prepaid-kortti

Maahanmuuttovirasto on yhdessä muiden viranomaisten kanssa toteuttanut turvapaikanhakijoiden maksukorttihankkeen. Hanke on otettu tuotantoon ja pilotointiin

vuonna 2016. Turvapaikanhakijoille myönnetään prepaid-kortti, jonka avulla hän pystyy nostamaan varojaan tai käyttämään korttia maksuvälineenä. Kortille ladataan turvapaikanhakijan saamat etuudet ja jatkossa olisi tarkoitus myös mahdollistaa mahdollisen palkan maksaminen prepaid-kortille. Suomessa käteisen sijaan palkat maksetaan pankkitileille, mutta puuttuvan pankkitilin vuoksi on tarkoitus saada palkan maksu mahdolliseksi myös prepaid-kortille. (Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 203/2015 vp 2016.)

Prepaid-kortin myöntämisen yhteydessä Maahanmuuttovirasto ottaa vastuun henkilön tunnistamisesta ja tuntemisesta. Kortin ominaisuuksia on myös mahdollista rajata sen mukaan, että onko turvapaikanhakijan henkilöllisyys pystytty luotettavasti selvittämään korttia myönnettäessä. (Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 203/2015 vp 2016.)

5.3 Perusmaksutilidirektiivi

Perusmaksutilidirektiivin muutosten kautta kaikille ETA-alueella laillisesti asuville henkilöille luotaisiin oikeus perusmaksutiliin. Velvollisuus perusmaksutilin tarjoamiseen olisi kaikilla niillä pankeilla, jotka nyt tarjoavat maksutilejä ja -palveluita. Perusmaksutilidirektiivin kohdejoukko on lähes sama kuin nykyisen peruspankkipalveluiden tarjontaa koskevan sääntelyn. Peruspankkitilien tarjonnassa on korostettu sitä, että erityisesti yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen on kiinnitettävä huomiota. (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 2016, 25.)

Direktiivissä määrätään, että kaikkien alueella laillisesti asuvien on saatava perusmaksutili ja siihen liitetyt palvelut. Ainoa hyväksyttävä kieltäytymisen syy perusmaksutilin avaamatta jättämiseen on rahanpesulain säädökset. Direktiivissä myös määrätään, että perusmaksutilin saaminen täytyy olla käytännössä mahdollista myös henkilölle, joka on toimintarajoitteinen. Tarvittaessa pankkien täytyy sopeuttaa palveluitaan niin, että tämä oikeus toteutuu riittäväällä tavalla. (Hallituksen esitys eduskunnal-

le laiksi luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 2016, 25.) EBA:n (European Banking Authority) kannanotossa linjataan, että jatkossa pankki tulee olemaan kykenemätön kieltäytymään avaamasta perusmaksutiliä esimerkiksi turvapaikanhakijalle. Ainoa kieltäytymisen syy voisi olla se, että kansallista lakia liittyen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseen jouduttaisiin soveltamaan liikaa. (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 9.)

Toinen keskeinen muutos direktiivissä on se, että pankki on velvollinen tarjoamaan perusmaksutiliasiakkaalle verkkopankin ja vahvan sähköisen tunnistamisen palveluita samalla tavalla kuin muillekin asiakkaille. Vahva sähköinen tunnistautuminen on oleellinen asia yhteiskunnassa toimimisessa muutenkin kuin maksujen maksamisessa. Palvelun myöntämisestä voisi kieltäytyä vain objektiivisin syin, kuten jos muussa laissa säädetään vaatimuksista vahvasta sähköisestä tunnistautumisesta. (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 2016, 25.)

Direktiivin muutosten katsotaan edistävän yhdenvertaisuutta pankkiasioinnissa. Perusmaksutilidirektiivi mahdollistaisi pankkipalvelut niille henkilöille, joilla on ollut ongelmia maksutilin tai verkkopankkitunnusten saamisessa. Verkkopankin ja -tunnusten myöntäminen on uusi käytäntö verrattuna nykyiseen lainsäädäntöön. Verkkopankkitunnusten voidaan myös katsoa helpottavan päivittäisten pankkiasioiden hoitamista ja siksi verkkopankki halutaan turvata kaikille. (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi 2016, 28.)

6 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä pääluvussa käsitellään tutkimuksen toteuttamista. Ensin käydään läpi tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä ja esitellään tutkimuksen haastateltavien organisaatiot. Tämän jälkeen käydään läpi kerättyjen aineistojen analysointi ja kuinka aineistot saatiin lopulta tulosten muotoon.

6.1 Aineiston keruu

Opinnäytetyön tutkimuksen aineisto kerättiin teemahaastattelujen avulla. Haastateltavia henkilöitä oli yhteensä viisi, ja kaikki haastateltavat työskentelevät eri organisaatioissa. Haastateltavat valittiin sen mukaan, että heillä oli asiantuntijuutta tutkitavaan ilmiöön tai, että he olivat konkreettisesti työskennelleet pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kanssa. Koska tällä opinnäytetyöllä ei ole toimeksiantajaa ja täten haastateltavia ei ollut mahdollista saada toimeksiantoyrityksen kautta, hankittiin kaikki haastattelut sähköpostipyynnön kautta. Haastatteluja toteutettiin aikavälillä 22.3-27.4.2016 ja kaikki haastattelut toteutettiin haastateltavien organisaatioiden tiloissa. Kaikki haastattelut kestivät noin 1–1,5 tuntia.

Viisi haastattelua tässä opinnäytetyössä todettiin riittäväksi, sillä aineisto alkoi saturoimaan jo ensimmäisten haastattelujen jälkeen. Aiheeseen liittyviä asiantuntijoita ei lisäksi ole niin paljoa, että haastateltavien määrä olisi voinut olla paljon suurempi. Haastatteluihin pyrittiinkin valitsemaan sellaisia henkilöitä, joilla oli varmasti tietoa ja sanottavaa asiasta. Näin pyrittiin saavuttamaan mahdollisimman laadukkaita haastatteluita ja tätä kautta laadukas aineisto.

Osa haastateltavista löytyi myös niin sanotun lumipallomenetelmän avulla, eli haastateltavat henkilöt osasivat suositella muita henkilöitä mahdollisiksi haastateltaviksi opinnäytetyöhön. Tämä oli erittäin hyvä työn kannalta, sillä juuri oikeiden haastateltavien löytäminen oli jo alussa yksi tiedostettu haaste työn toteuttamisessa. Organi-

saatiot, joista haastateltavat tulivat, ovat Finanssialan Keskusliitto, Maahanmuuttovirasto, Suomen Pakolaisapu ry, Sisäministeriö ja Finanssivalvonta.

6.2 Aineiston analysointi

Kaikki tutkimuksen haastattelut nauhoitettiin haastattelutilanteessa, jotta aineiston analysointi ja syvempi tutkiminen olisi mahdollista. Ensimmäinen vaihe aineiston analysoinnissa oli aineiston litterointi kirjoitettuun muotoon. Kaikki haastattelut kirjoitettiin omiin tiedostoihinsa, jotta haastattelut eivät menisi keskenään sekaisin. Litterointivaiheessa ei kiinnitetty sen enempää huomiota haastatteluiden sisältöön vaan haastattelut litteroitiin kokonaisuudessaan. Haastatteluista jätettiin litteroimatta aiheelle epäolennaiset asiat kokonaan, joita ei kuitenkaan paljoa haastatteluissa ollut.

Litterointivaiheen jälkeen seuraava vaihe oli haastattelun läpiluku. Samalla esille nostettiin selkeästi tärkeimpiä kohtia lihavoimalla ne tekstistä. Toisella lukukerralla tekstistä nostettiin lisää kohtia, joita tuloksissa käydään läpi. Tämän jälkeen kaikki lihavoidut kohdat siirrettiin erilliseen tiedostoon, johon oli koottu tuloksien keskeisimmät teemat. Kaikista haastatteluista siirrettiin lihavoidut kohdat teemojen alle, jolloin saatiin käsitys siitä, minkä verran mistäkin aiheesta oli kerättyä aineistoa. Näiden teemojen alta kerättiin myös tuloksiin lisätyt haastateltavien suorat lainaukset. Jotta haastateltavien vastaukset eivät sekoittuneet keskenään, numeroitiin sitaatit jo tässä vaiheessa haastateltavien mukaan.

Kun kaikkien haastattelujen tärkeimmät kohdat oli saatu koottua teemojen alle, alettiin niitä siirtämään opinnäytetyön tuloksiin. Tuloksiin aineisto jaoteltiin teemojen mukaan niin, että osa teemoista on omina alaotsikoinaan ja osa teemoista alaotsikoiden väliotsikoina. Väliotsikoita jaoteltiin teemojen alle sen mukaan, miten ne liittyvät aiheeseen. Väliotsikoiden avulla pyrittiin luomaan myös selkeyttä lukijalle, jotta lukiessa pystyy paremmin hahmottamaan sen, mistä asiaa seuraavaksi tullaan käsittelemään.

Tutkimustuloksien kirjoittamisen ohessa käytiin vielä koko ajan läpi haastatteluja, jotta tuloksia saatiin täydennettyä. Tuloksissa ei siis esitetä kaikkea suorien lainauksien avulla vaan osa asioista on auki kirjoitettu. Haastattelujen tarkalla läpikäynnillä varmistettiin myös se, että kaikki aiheen kannalta oleellinen tieto saatiin varmasti tutkimustuloksiin mukaan.

7 Tutkimustulokset

Tutkimustuloksista selviää, mikä on pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytila ja mitä ongelmia pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin ja pankkiasioinnin aloittamiseen liittyy. Pääongelmana tutkimustuloksista voidaan nostaa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden puuttuvat henkilöllisyyspaperit. Ilman luotettavia henkilöllisyyspapereita on mahdotonta saada palveluita auki pankkiin. Ongelmaa pyritään aktiivisesti ratkaisemaan ja myös näitä ratkaisuehdotuksia ja -toimia käsitellään tutkimustuloksissa.

Tutkimusaineistosta esiin tulleet asiat on käyty läpi opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä. Näitä ovat pankkien velvollisuus tuntea ja tunnistaa asiakkaansa, mikä tutkimustuloksissa peilautuu pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden henkilöllisyysasiakirjojen puuttumisena. Tähän liittyy myös asiakkuuden avaaminen pankkiin. Tähän liittyen tutkimustuloksissa käsitellään identiteetin pysyvyyttä sekä henkilökorttilakiuudistusta. Tutkimustuloksissa esiin nousseita asioita olivat myös oikeus peruspankkipalveluihin ja verkkotunnistautumisen mahdollisuuden tarve.

Lisäksi tuloksissa käydään läpi ratkaisuja pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin helpottamiseksi. Näitä asioita käsitellään teoreettisessa viitekehyksessä osiossa tulevaisuuden ratkaisut. Näitä mahdollisia ratkaisuja ovat muun muassa viireillä oleva henkilökorttilakiuudistus, prepaid-kortti ja perusmaksutilidirektiivi.

Taulukko 3. Tutkimuksen haastateltavat

Haastateltava	Titteli	Organisaatio
1.	Johtava asiantuntija	Finanssialan Keskusliitto
2.	Johtaja, hallinto- ja kehittämispalvelut	Maahanmuuttovirasto
3.	Ohjaaja, Kurvi-projekti	Suomen Pakolaisapu ry
4.	Neuvotteleva virkamies, poliisiosasto	Sisäministeriö
5.	Lakimies, riskienvalvontaosasto	Finanssivalvonta

Tutkimustuloksien lukemisen helpottamiseksi yllä olevassa taulukossa (taulukko 3) on annettu jokaiselle haastateltavalla oma numero. Tällöin lukijan on helppo tietää kuka haastateltavista on sanonut mitään. Jotta tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien anonymiteetti säilyy, on haastateltavista kerrottu vain titteli ja organisaatio, jossa hän työskentelee.

7.1 Henkilöllisyyspapereiden puuttuminen tai puutteellisuus

Valtaosa pakolaisista ja turvapaikanhakijoista saapuu Suomeen ilman mitään henkilöllisyyspapereita. Mikäli henkilöltä kuitenkin henkilöllisyyspaperit löytyvät, on usein tilanne se, että henkilö on tullut sellaiselta alueelta, että henkilöllisyyspapereiden luotettavuutta ei pystytä varmentamaan. Tämä on pankkipalveluiden näkökulmasta suurin ongelmakohta. Pankkien täytyy pystyä tunnistamaan asiakas luotettavasta viranomaisen myöntämästä henkilöllisyyden todentavasta asiakirjasta.

Haastateltava nro 1: *”Jos hänellä (turvapaikanhakijalla) sitten näitä papereita ei ole, tilanne muuttuu hankalammaksi. Silloin tulee vastaan juuri nämä pankkeihin kohdistuvat velvoitteet tunnistaa asiakkaansa, todentaa tämän henkilöllisyys ja ylipäätään tuntea asiakkaansa muutenkin. Eli käytännössä silloin se ensimmäinen vaihe, eli asiakkaan henkilöllisyyden luotettava todentaminen, se ei ole mahdollista.”*

Kun henkilöllä ei ole esittää asiakirjaa, jolla voitaisiin todentaa henkilön oikea identiteetti, on pankin mahdoton avata asiakkuutta. On mahdollista, että pakolaiselta tai turvapaikanhakijalta löytyy esimerkiksi muukalaispassi tai pakolaisen matkustusasiakirja, johon on tehty merkintä siitä, että henkilön henkilöllisyyttä ei ole pystytty luotettavasti todentamaan. Vanhan rahanpesulainsäätelyn aikaan myös näitä pystyttiin laajemmin hyväksymään pankeissa henkilöllisyyden todentamiseen, mutta rahanpesusäätelyn tiukennuttua ei näitä asiakirjoja ole enää voitu asiakkuuden avaamiseen hyväksyä. Yksi syy muukalaispassin ja pakolaisen matkustusasiakirjan epäämiseen asiakkuuden avaamisessa on se, että identiteetin pysyvyys ei ole turvattu.

Haastateltava numero 5: *”Nyt tämä viimeisten vuosien keskustelu on osoittanut sen, että palveluiden saaminen on vaikeutunut. Pankit on ryhtyneet edellyttämään näiltä asiakkaiksi tulevilta henkilöllisyyden todentamiseen sellaisia asiakirjoja joita näillä henkilöillä ei ole ollut.”*

Monissa pankeissa asiakkuuden avaaminen onnistuu Suomessa ajokortin avulla. Tämä on ollut yksi kritisoitu kohta juuri sen takia, että lähtökohtaisesti ajokortti on tarkoitettu vain ajo-oikeuden osittavaksi asiakirjaksi, eikä henkilöllisyyden todentamiseen. Käytännössä ajokortti on kuitenkin ollut riittävän hyvä väline henkilöllisyyden todentamiseen juuri sen takia, että Suomen kansalaiset on merkitty moniin eri rekistereihin, joiden kautta henkilön identiteetti on mahdollista todeta oikeaksi.

Haastateltava nro 1: *”Yksi tärkeä näkökohta on juuri, että pohditaan sitä, että minkä takia ulkomaalaisilta edellytetään sitä passia, kun suomalaisille voidaan ne palvelut avata ajokortilla.”*

Kun ihminen löytyy monista eri julkisista rekistereistä, on palveluiden avaaminen ajokortilla helpompaa kuin sellaisella henkilölle, joka saapuu maahan, eikä löydy mistään julkisesta rekisteristä ja esittää kotimaansa ajoluvan. Tällaisessa tapauksessa ulkomainen ajolupa ei kerro palveluita avaavalle henkilölle mitään. Tässä kohtaa esille nouseva asia on kuitenkin se, että suurin osa identiteettivarkauksista tehdään nimenomaan väärennetyillä ajokorteilla eikä esimerkiksi henkilökorteilla tai passeilla.

Identiteetin selvittäminen ja pysyvyys

Puuttuvien henkilöllisyyspapereiden mukana tulee aina mukana oma riskinsä liittyen pakolaisen tai turvapaikanhakijan identiteettiin. Maahanmuuttovirasto alkaakin heti henkilön saavuttua maahan tekemään henkilöllisyyden selvitystyötä. Selvitystyössä lähdetään aina liikkeelle siitä, että täyttä varmuutta hakijan henkilöllisyydestä ei ole. Selvitystyö on tärkeää senkin takia, että hakijoista pystytään seulomaan ne, joilla on oikeasti tarve turvapaikalle.

Haastateltava nro 2: *”Tässä taustalla on aivan aito ongelma siinä mielessä, että sen vanhan taakse jätetyn identiteetin hylkääminen tai piilottaminen, sille saattaa olla syy, ja ne syyt voivat olla kovempia tai pehmeämpiä. Varmaankin yleisin syy on itse asiassa Suomalaisen yhteiskunnan kannalta aika pehmeä, eli se, että tullaan sellaisesta maasta joka ei ole siinä mielessä lähtökohtaisesti turvaton, että se antaisi aiheutta turvapaikan hakemiseen.”*

Haastateltava nro 2: *”No sitten on tietysti niitä vaarallisempiakin taustasyitä. Voi tietenkin olla takana joko tällaista sotilaallista historiaa tai sitten jotain terrorismi tyyppistä yhteyttä.”*

Henkilöllisyyspaperien puuttuessa esille nouseva riski on se, että yksi henkilö pystyy järjestämään itselleen enemmän kuin yhden identiteetin, jolloin tilanne esimerkiksi pankin näkökulmasta muuttuu erittäin hankalaksi. Kärjistettynä voidaan ajatella, että pankille ei ole oleellista se, onko jonkun henkilön identiteetti oikea vai väärä, vaan se,

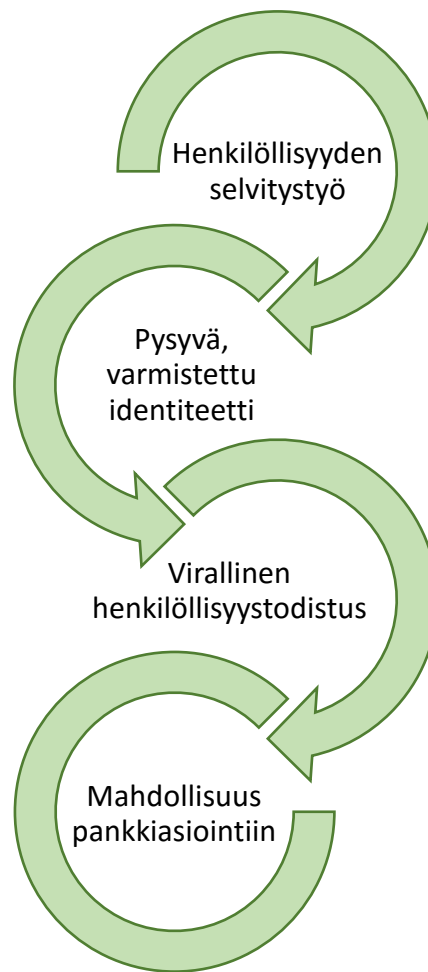
että henkilö ei pysty muuttamaan identiteettiään noin vaan. Identiteetin täytyy siis pankin näkökulmasta olla pysyvä.

Haastateltava nro 1: *”Keskeistä on kuitenkin se, että kun he (turvapaikanhakijat) täällä ovat, niin he eivät pysty sitä identiteettiään muuttamaan noin vaan. Eli he yhtäkkiä lopettavatkin tämän identiteetin ja rekisteröityvät sitten yhteiskuntaan jollain toisella nimellä, vähän niin kuin jonnekin nettipalstalle, että se yksi ihminen on täällä kertaalleen identiteetillä joka pysyy.”*

Lähtökohtana nähdäänkin se, että kun ihminen saapuu maahan pysyväisluonteisesti, tulisi hänellä olla mahdollisuus saada sellaiset henkilöllisyyspaperit, joissa valtio tavallaan ottaa vastuun kyseisen henkilön identiteetistä. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilölle annetaan sellainen asiakirja, jossa on riittävät turvatekijät ja jossa henkilön tunnistaminen ja todentaminen on tehty niin luotettavasti, että voidaan riittävällä tavalla taata identiteetin pysyvyys. Identiteetin selvittäminen ja pysyvyys ja sitä kautta saatavat henkilöllisyyspaperit voidaan nähdä myös yhdenvertaisuuskysymyksenä.

Haastateltava nro 1: *”Ja juuri se kun heille annetaan se identiteetti, heille annetaan ne asiakirjat joilla he pystyy asioimaan kaikkialla. Tämä on myös yhdenvertaisuuskysymys siinä mielessä, että nämä ihmiset voivat asioida kaikkialla, myös pankeissa, ihan samalla tavalla kuin kaikki muut asiakkaat. Heitä ei tarvitse sen oman paperittomuuden takia kohdella jotenkin eri tavalla tai rajata niitä palveluita pelkästään sen takia keitä he ovat, vaan heihin voidaan soveltaa samoja sääntöjä kuin muihinkin asiakkaisiin.”*

Alla olevassa kuviossa on selvennetty sitä, mitä paperittomana maahan saapuvan turvapaikanhakijan kohdalla täytyy tapahtua, jotta pankkiasiointiin olisi teoreettisesti mahdollisuus. Kuvio on rakennettu puhtaasti pankkiasioinnin näkökulmasta ja prosessin eri vaiheissa tapahtuu paljon muitakin asioita, kuten oleskeluluvan myöntäminen ja lopulta johonkin kuntaan muuttaminen.

Kuvio 2. Paperittoman turvapaikanhakijan tie pankkiasiointiin

Suomessa pyritään aktiivisesti seulomaan tapaukset joissa esimerkiksi väestötietotojärjestelmää yritetään väärinkäyttää. Yksittäisiä tapauksia on, jossa henkilö on tullut väärillä henkilötiedoilla maahan ja se on selvinnyt myöhemmin. Tällaiset tapaukset ovat kuitenkin melko harvinaisia. Pankkien näkökulmasta tärkeintä on se, että ihmisellä on vain yksi identiteetti, mutta yhteiskunnan kannalta oikean identiteetin selvittäminen olisi tärkeää. Suomen väestötietojärjestelmä ja sinne merkitseminen on kuitenkin tarkkaa ja sitä kautta pyritään vähentämään väärinkäytöksiä.

Haastateltava numero 4: *"Yleisesti ajateltuna, me pyrimme huomioimaan, että väärinkäytösriskit minimoidaan ja meidän järjestelmä pysyy luotettavana. Järjestelmällisesti meidän järjestelmää ei hyväksikäytetä, mutta täytyy huomioida, että me rakennetaan sellainen, joka huomioi*

suuren yleisön tarpeet, mutta pyrkien samalla siihen, että meillä on mahdollisuudet reagoida jos jotain väärinkäytöksiä ilmenee.”

Henkilökorttilakiuudistus

Vireillä oleva henkilökorttilakiuudistus toisi helpotusta henkilöllisyysasiakirjan saamiseen varsinkin oleskeluluvan saaneille henkilöille. Lainsäädäntöön on tulossa uudistus sormenjälkivertailusta. Käytännössä se tulee tarkoittamaan sitä, että mikäli turvapaikanhakijalla ei maahan tullessaan ole oman maansa passia tai muuta henkilöllisyystodistusta voidaan hänen oleskeluluvan saatuaan tehdä sormenjälkivertailu oleskeluvasta löytyvään sormenjälkitunnisteseen.

Haastateltava numero 4: ”Perimmäinen ajatus on se, että jos henkilö saa oleskeluluvan ja hänellä on kotikunta, eli oleskelee täällä pysyväisluonteisesti, ja henkilötiedot on siellä väestötietojärjestelmässä, niin voidaan se henkilökortti myöntää. Ja jos sitä aiempaa passia tai muuta asiakirjaa ei ole, niin sitten voidaan tehdä sormenjälkivertailu, jolloin se henkilökortti myönnetään ikään kuin niiden oleskeluluvan tietojen mukaisesti ja se on ulkomaalaisen henkilökortti, joka osoittaa henkilöllisyyden.”

Ulkomaalaisen henkilökortti on ollut jo aiemmin Suomessa käytössä, mutta nyt sen kriteereitä on muutettu niin, että jokaisella oleskeluluvan saaneella on mahdollisuus se saada. Tällöin myös pankkiasiointiin saataisiin helpotusta. Aiempien kriteerien vuoksi ulkomaalaisen henkilökortin myöntämisellä ei ole ollut pankin näkökulmasta merkitystä, sillä hakijoilta on silloin jo käytännössä löytyneet pankissa kelpaavat asiakirjat, kuten passi.

Haastateltava nro 1: ”Tässä on nyt ollut pitkään ongelmana juuri se, että meillä on ollut periaatteessa mahdollisuus poliisin myöntää maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella, oleskeluluvan saaneella henkilölle, ulkomaalaisen henkilökortti. Mutta ne myöntökriteerit on olleet niin tiukat, että käytännössä se on voitu myöntää ainoastaan sellaiselle

henkilölle, jolla on ollut se ulkomaan passi tai joku muu täysin luotettava selvitys. Eli pankkien näkökulmasta sitä ulkomaalaisen henkilökorttia on myönnetty ainoastaan sellaisille henkilöille, jotka eivät oikeastaan sitä tarvitse.”

Ulkomaalaisen henkilökortin voidaan myös nähdä auttavan oleskeluluvan saaneita sopeutumaan yhteiskuntaan. Pankkipalvelut esimerkiksi ovat erittäin suuri osa ihmisten arkipäivää ja mikäli näihin palveluihin ei ole mahdollisuutta, on se ongelmallista.

Haastateltava numero 4: ”Vaikka me ei olla kotoutumisesta vastaava ministeriö, niin silti halutaan huolehtia siitä, että kun henkilökorttilakiuudistus kuuluu meille sisäministeriöön, että se ei ole sitten ainakaan esteenä.”

Koska ulkomaalaisen henkilökortti myönnetään oleskeluluvan saaneelle henkilölle se ei ole ratkaisu sille ajalle kun henkilö vielä odottaa päätöstään turvapaikasta. Henkilö oleskelee tuonakin aikana laillisesti Suomessa ja on tällöin myös lain mukaan oikeutettu peruspankkipalveluihin. Tähän ongelmaan ratkaisua ollaan etsimässä perusmaksutilidirektiivin kautta.

7.2 Oikeus peruspankkipalveluihin

Peruspankkipalveluiden tarjoamisesta säädetään laissa luottolaitostoiminnasta. Mikäli pankilla ei ole lakiin perustuvaa syytä kieltäytyä peruspankkipalveluiden tarjoamisesta, on jokaisella maassa laillisesti oleskelevalla luonnollisella henkilöllä oikeus peruspankkipalveluihin.

Haastateltava nro 1: ”Mutta jos me ajatellaan pankkipalveluiden näkökulmasta, niin periaatteessa kaikilla maassa laillisesti oleskelevilla henkilöillä tai EU-alueella laillisesti oleskelevilla henkilöillä on oikeus peruspankkipalveluihin.”

Turvapaikanhakijan katsotaan oleskelevan maassa laillisesti siitä hetkestä lähtien kun hän on jättänyt turvapaikkahakemuksensa Suomessa. Tällöin voidaan myöskin katsoa, että hänellä olisi mahdollisuus saada Suomessa pankkitili avattua. Käytännössä tämä kuitenkin usein on mahdotonta puuttuvien henkilöllisyyspapereiden vuoksi.

Haastateltava nro 2: *”Vaikka turvapaikanhakijat ja pakolaiset oleskelevat täysin laillisesti Suomessa, heidän ovat hakeneet turvapaikkaa ja heillä on tässä mielessä laillinen status olla täällä ja sen on Suomen viranomaiset todenneet, niin siitä huolimatta heillä ei välttämättä ole varmuudella selvitettyä henkilöllisyyttä. Ja siitä johtuu, että turvapaikanhakijoilla ja pakolaisilla ei ole tällä hetkellä mahdollisuutta asioida pankissa.”*

Ongelmiin pankkitilin avaamisen kanssa on törmätty jonkun verran ohjaustyössäänkin. Sen voidaan katsoa aiheuttavan todella paljon ongelmia ihmisen arkipäivään ja asioiden hoitamiseen. Tänä päivänä niin moni asia tapahtuu kuitenkin pankkipalveluiden kautta.

Haastateltava nro 3: *”Se mitä tiedän, on se, että tällä hetkellä ei edes pankkitiliä saa avattua monikaan meidän asiakkaista.”*

Haastateltava numero 5: *”Turvapaikanhakijoiden osalta heidän elämänsä helpottuisi täällä, varsinkin kun meidän yhteiskunta on sellainen, että pankkipalveluiden kautta avautuu täällä yhteiskunnassa toimimiselle niin monet väylät, että ne saataisiin kaikille käyttöön.”*

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrät ovat olleen kasvussa muissakin EU-maissa ja siksi on tärkeää muistaa, että tämä ei ole vain Suomea koskettava ongelma. Ongelmaa pyritään aktiivisesti ratkaisemaan niin EU:n tasolla kuin kansallisellakin tasolla eri maissa. Esimerkiksi Saksassa paikallinen valvoja, joka vastaa Suomen Finanssivalvontaa, ja valtiovarainministeriä ovat antaneet mahdollisuuden pankeille hyväksyä maahanmuuttoviranomaisen myöntämän todistuksen henkilöllisyyden todentamiseen. Todistuksessa on henkilön nimi, osoite, valokuva ja muita mahdollisia

tietoja sekä leima. Tällainen todistus on katsottu väliaikaisesti riittäväksi todistukseksi henkilöllisyyden todentamiseen.

Haastateltava nro 2: ”Se ei ole pelkästään Suomen asia, vaan se on koko Euroopassa. Eli nythän useimmat EU-jäsenmaat on tämän turvapaikkakriisin aikana pyrkineet ratkaisemaan juuri tätä asiaa. Esimerkiksi Saksa on hyvä esimerkki sitä, että siellä hyvin voimakkaasti koitetaan saada aikaan se, että peruspankkipalvelu turvataan kaikille henkilöille.”

Siinä, että kaikille ei pystytä tarjoamaan peruspankkipalveluita, voidaan nähdä myös erilaisia riskitekijöitä. Esimerkiksi turvapaikanhakijoille jaettavan vastaanottorahan jakaminen käteisellä ei mahdollista rahankäytön läpinäkyvyyttä. Viranomaisten on siis täysin mahdoton seurata sitä, minne rahat menevät sen jälkeen kun se on haki-joille käteisellä jaettu.

Haastateltava numero 5: ”Tietyt erityisryhmät pitäisi saada mukaan pankkipalveluiden piiriin, koska on vaarana, että käteisen käyttö lisääntyy ja nämä ihmiset, jotka eivät saa laillista maksuvälinettä käyttöönsä, niin he joutuvat käyttämään tällaisia harmaan talouden piirissä olevia prosesseja ja mekanismeja ja rikollinen toiminta pääsee maan alle tavallaan. On siis yhteiskunnallisestikin järkevää, että mahdollisimman monella on mahdollisuus sellaiseen läpinäkyvään rahoitussektorin käyttöön ja silloin siinä tasapainoilee se, että ei saa päästää rikollisia mutta pitäisi kuitenkin päästää sellaisia joista ei nyt ihan tiedetä ketä ne on.”

Käteisin lisääntyneen käytön voidaan siis katsoa aiheuttavan erilaisia riskejä, kuten harmaan talouden vahvistumista. Yhteiskunnan toimivuuden ja luotettavuuden vuoksi olisikin järkevämpää, että useammalle ihmiselle pystyttäisiin takaamaan pankkipalvelut käyttöön. Ongelmaksi muodostuu kuitenkin se, että pankkien on erittäin vaikeaa tasapainoilla eri vaatimusten välillä tällaisissa tilanteissa. Pankkien täytyy olla erittäin tarkkoja siitä, että heidän palveluitaan ei käytetä rikolliseen toimintaan mutta paine sille, että henkilöille joiden henkilöllisyydestä ei voida olla täysin varmo-

ja pitäisi avata pankkipalvelut, on kova. Tästä syystä tilanteeseen pitäisikin saada selkeä ohjeistus siitä, että millä perusteella palvelut voidaan avata ja millä ei.

Turvapaikkahakemuksien käsittelyajat ovat myös lisääntyneen hakijamäärän vuoksi pidentyneet. Tämä tarkoittaa siis aikaa, kun hakija oleskelee laillisesti Suomessa, mutta ei ole vielä saanut päätöstä turvapaikan myöntämisestä. Tällä ajalla lain mukaan henkilöllä on oikeus peruspankkipalveluihin mutta usein henkilöpapereiden puuttumien estää pankkipalveluiden avaamisen.

Haastateltava nro 2: *”Tämä käsittely kuitenkin kestää jonkun 18 kuukautta ja sitten jos siihen liittyy erilaisia hallinto-oikeudessa valituksia, niin se voi kestää pidempäänkin, jopa kaksi vuotta, niin siinä puhutaan kuitenkin aika pitkästä ajasta ilman, että on ne pankkipalvelut käytettävissä”*

Sähköinen asiointi

Sähköisen asioinnin ei katsota tällä hetkellä kuuluvan peruspankkipalveluihin, vaan niihin sisältyy pankkitili ja tilinkäyttöväline, eli pankkitiliin liitetty pankkikortti. Kuitenkin myös sähköinen tilinkäyttö nähtäisiin erittäin tärkeänä osana pankkipalveluita myös pakolaisille ja turvapaikanhakijoille.

Haastateltava numero 5: *”Tämmöinen palvelu on todella tärkeä näille ihmisille jotka elävät alkuosan elämästään täällä erilaisten tukien ja yhteiskunnan tuottamien palveluiden varassa. Sitä on myöskin paljon kritisoitu, että se on paljon vaikeuttanut kotoutumista, jos ei tällaista sähköistä asiointimahdollisuutta anneta.”*

Sähköinen asiointi ja sähköinen tunnistautuminen on kuitenkin kaksi eri asiaa. Sähköisellä asioinnilla mahdollistettaisiin tilin käyttäminen sähköisesti ja esimerkiksi laskujen maksaminen verkkopankin kautta. Sähköisellä tunnistautumisella taas tarkoitetaan vahvaa sähköistä identiteettiä, joka mahdollistaa verkkopankkitunnuksien käyttämisen esimerkiksi eri viranomaisten palveluissa asioimiseen. Jotta asiakkaalle voi-

taisiin antaa tunnukset vahvaan sähköiseen tunnistautumiseen, täytyy hänen henkilöisyytensä olla mahdollista todentaa luotettavasta ja riippumattomasta henkilöisyyssiakirjasta. Monilta turvapaikanhakijoilta ja pakolaisilta tällainen asiakirja puuttuu.

Haastateltava nro 3: *”Meidän asiakkaista suurin osa tulee kriisialueilta, niin heillä on muukalaispassi, jossa on tämä ”ei ole voitu todentaa henkilöisyyttä” -merkintä, ja sehän nimenomaan estää juuri täysin sen verkkotunnistautumisen puolen.”*

Sähköiseen asiointiin on tulossa muutos perusmaksutilidirektiivin myötä. Nykyisten peruspankkipalveluiden rinnalle tullaan direktiivin kautta lisäämään myös mahdollisuus sähköiseen asiointiin. Sähköinen asiointi ei kuitenkaan tässä vaiheessa vielä tarkoita mahdollisuutta sähköiseen tunnistautumiseen, sillä perusmaksutilidirektiivissä nostetaan esille varsinkin henkilöt, joilla voi muuten olla vaikeuksia saada pankkipalveluita. Tämä tarkoittaisi esimerkiksi turvapaikanhakijoiden kohdalla sitä, että peruspalvelut voitaisiin myöntää, mutta vahvaan tunnistautumiseen vaadittaisiin parempi asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen.

Haastateltava numero 5: *”Perusmaksutilidirektiivi puhuu siitä, että tällainen perusmaksutiliin oikeutettu henkilö, niin hänelle pitää olla sähköinen tilinkäyttöväline. Se ei sano suoraan, että pitäisi olla vahva sähköinen identiteetti, vaan se sanoo, että sinun pitää pystyä käyttämään sitä tiliä sähköisesti, eli saisit sellaiset verkkopankkitunnukset, että voit käyttää sähköisesti mutta et voisi niillä tunnistautua vaikka kelaan.”*

Perusmaksutilidirektiivi

Tällä hetkellä implementointivaiheessa oleva perusmaksutilidirektiivi toisi helpotusta pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasointiin. Kun ulkomaalaisen henkilökortin uudistuksen auttaisivat jo oleskeluluvan saaneita, olisi perusmaksutilidirektiivin mukainen perusmaksutili apu ennen sitä.

Haastateltava numero 5: *”Mutta sitten on ne ihmiset, jotka odottavat päätöstä turvapaikasta ja heidän kohdalla tämä perusmaksutilidirektiivi on ratkaisu.”*

Direktiivin avulla pystyttäisiin nostamaan pankkipalveluiden piiriin yhä enemmän sellaisiakin ihmisiä, joilla on nykyisen sääntelyn mukaan ollut vaikeuksia pankkipalveluita saada. Direktiivillä halutaan turvata perusmaksutili ja sen palvelut kaikille.

Haastateltava numero 5: *”Direktiivihän sanoo, että kaikilla EU:n alueella olevilla pitää olla oikeus tällaiseen perusmaksutiliin ja siihen tilinkäytöväline ja, että sitä tiliä pitää pystyä käyttämään sähköisesti. Ja sitten siellä sanotaan, että nostetaan erityisesti turvapaikanhakijat tai sellaiset henkilöt joilla ei ole osoitetta, niin kaikille tällaisille pitäisi tili avata.”*

Kritisoitua perusmaksutilidirektiivissä on kuitenkin ollut se, että direktiivi sanoo, että tili on avattava kaikille, mutta ei määrittele sitä millä henkilöllisyysasiakirjalla. Lisäksi direktiivissä viitataan rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisen lakiin, joka nimenomaan kieltää tilin avaamisen jos henkilöllisyyttä ei ole voitu luotettavasta lähteestä todentaa. Tästä syystä nyt olisikin tärkeää, että se viranomainen, joka Suomessa päättää siitä, mikä on riittävä henkilöllisyysasiakirja, linjaisi sen tämän direktiivin yhteydessä.

Uudistuksien näkökulmasta kevät 2016 onkin juuri kriittistä aikaa sille, että mihin suuntaan mennään. Sääntely täytyisikin saada selkeäksi ja sellaiseksi, että sen toteuttaminen olisi mutkatonta ja se tavoitteidensa tavoin auttaisi mahdollisimman montaa ryhmää, joilla nyt on ollut vaikeuksia saada peruspankkipalveluita.

Haastateltava numero 5: *”Turvapaikanhakijat ovat henkilöitä joiden pitää saada perustili auki ja silloin täytyy ymmärtää se, että tällaisilla henkilöillä ei välttämättä ole kotivaltioistaan myönnettyä henkilöllisyysidentifikaatioasiakirjaa. Silloin täytyy ymmärtää, että joku muu henkilöllisyysidentifikaatioasiakirja riittää ja mikä se on, niin Suomessa meidän pitää katsoa mitä Euroopassa tehdään.”*

Jos kaikkien EU-maiden kesken onnistuttaisiin löytämään yhteinen ratkaisu ongelman selvittämiseksi, voisi tilanne olla helpompi. Ongelma on kuitenkin lähtökohtaisesti sama joka maassa ja siksi sen ratkaiseminen pikaisesti olisi kaikkien maiden kannalta hyvä asia. Esimerkiksi yhden yhtenäisen henkilöllisyyden todentamiseen kelpaavan asiakirjan löytäminen voisi auttaa paljon asiassa eteenpäin kaikissa EU-maissa.

7.3 Prepaid-kortti

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden puuttuvien pankkipalveluiden tilalle on pyritty löytämään muita ratkaisuja, jotta asiointi eri paikoissa olisi sujuvampaa. Yksi näistä ratkaisuista on prepaid-kortti. Kortti ei ratkaise suoraan pankkiasiointiin liittyviä ongelmia, mutta se mahdollistaa sen, että käteisen rahan jakamista esimerkiksi vastaanottokeskuksissa pystytään vähentämään kun raha voidaan ladata prepaid-kortille henkilön käyttöön.

Haastateltava numero 5: *"Mutta sehän ei ole pankkipalvelu, se on sähköistä rahaa ja se ei anna sinulle mahdollisuutta pankkitiliin."*

Ensimmäiset prepaid-kortit otettiin käyttöön vuoden 2016 alussa. Kun kortista ja sen käytöstä ja toimivuudesta on saatu tarpeeksi tietoa, on tarkoitus, että kortti tulee käyttöön lopulta kaikille turvapaikanhakijoille.

Haastateltava nro 2: *"Tällä hetkellä noin 4000 turvapaikanhakijalla on prepaid-kortti"*

Prepaid-kortilla on mahdollisuus maksaa ostoksia, nostaa rahaa sekä myös maksaa laskuja. Lisäksi kortille on pystytty maksamaan palkka, mikäli turvapaikanhakija on käynyt töissä. Kortti on siis monikäyttöinen ja ainakin tällä hetkellä se on nähty hyvänä apuna puuttuvien pankkipalveluiden tilalle. Prepaid-kortin avulla on myös onnistuttu vähentämään niitä ongelmia, joita Maahanmuuttovirastolle on tullut suurien

käteismäärien jakamisesta. Kokonaan käteisestä ei kuitenkaan voi luopua, ja siksi kortilla onkin nosto-ominaisuus.

Haastateltava nro 2: Ollaan kokeiltu, että tuleeko Suomessa toimeen pelkästään prepaid-kortilla, vastaus ainakin siinä vaiheessa oli, että ei tule. Esimerkiksi joukkoliikenteen bussimaksut ja vastaavat, että on joitakin asioita joissa tarvitaan käteistä, jonka takia ollaan sitten avattu siihen prepaid-kortille automaattinosto-ominaisuus.

Prepaid-kortti lisää lisäksi rahan käytön läpinäkyvyyttä. Kortille on rajattu se, että kuka kortille voi rahaa siirtää ja missä korttia voi käyttää. Kortin käyttö voidaan rajoittaa esimerkiksi vain Suomeen. Tällöin kortin rahoja ei ikään kuin pysty viemään ulkopuolelle ja käyttämään rahoja sellaiseen, mihin niitä ei ole tarkoitettu. Tällä tavoin pyritään siis estämään mahdollisia väärinkäytöksiä.

Haastateltava nro 2: ”Periaate on, että siinä ollaan rajattu sitä, että ketkä sinne kortille rahaa saa siirtää, jotta nämä rahanpesun riskit eivät toteutuisi. Tämä know your customer-tyyppinen vaatimus tehdään niin, että ne on Maahanmuuttovirastolle annettuja kortteja ja se on prepaid-kortti jonne me ladataan rahaa ja annetaan se meidän asiakkaalle”

Prepaid-kortti ei kuitenkaan voi olla lopullinen ratkaisu pankkipalveluiden tilalle, varsinkin siinä vaiheessa kun oleskelulupa myönnetään. Tässä vaiheessa henkilö siirtyy monien muiden toimijoiden ja virastojen asiakkaaksi mitkä usein vaativat pankkitiliä ja myös mahdollisesti sähköisen asioinnin mahdollisuutta, jotta asiointi onnistuu. Pankkipalveluiden osalta prepaid-kortti ei siis suoraan ratkaise ongelmaa, mutta siitä on suuri apu ennen pankkipalveluiden saamista.

7.4 Tulevaisuuden näkymät

Vaikka pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin liittyvät ongelmat ovat viime vuoden kasvaneiden määrien vuoksia nousseet vasta suuremmin esille, on niitä

yritetty selvittää jo kauan aikaisemmin. Esimerkiksi vuonna 2012 Sisäministeriön tekemässä selvityksessä ”Turvapaikanhakijoiden ja Suomessa jo asuvien ulkomaalaisten henkilöllisyyden osoittaminen pankki- ja muussa asioinnissa” käsiteltiin jo näitä ongelmia.

Haastateltava numero 5: ”Mutta luulen, että tämä turvapaikanhakijoiden määrän kasvun mukana tullut keskustelu Euroopassa voisi ehkä yhtenäistää menettelyjä eri Euroopan maissa, mikä olisi ihan järkevää. Se on pakottanut myös viranomaiset ottamaan kantaa näihin asioihin, koska nämä yksittäiset pankit ovat yrittäneet miettiä sitä, että miten se homma hoidetaan ja pankkienkin käytäntöjen välillä on ollut eroavaisuuksia.”

Menettelyjen yhtenäistyminen Euroopan maiden välillä voisi myös olla yksi helpotus pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin. Mikäli kaikkien pankkien kesken saataisiin sovittua yhteiset pelisäännöt, helpottaisi se kaikkien toimintaa ja kaikki toimisi johdonmukaisesti samassa asiassa. Esille on noussut pankkien välillä eroja esimerkiksi siinä, että jotkut avaavat helpomman pankkitilejä kuin toiset. On kuitenkin muistettava, että myös itse pankkiasiointiin siinä vaiheessa kun palvelut on saatu auki voi liittyvä erilaisia ongelmia. Esimerkiksi yhteisen kielen löytäminen voi olla haastavaa. Tällaisia tapauksia on tullut jo vastaan henkilöiden kohdalla, jotka ovat pankkitili auki saaneet.

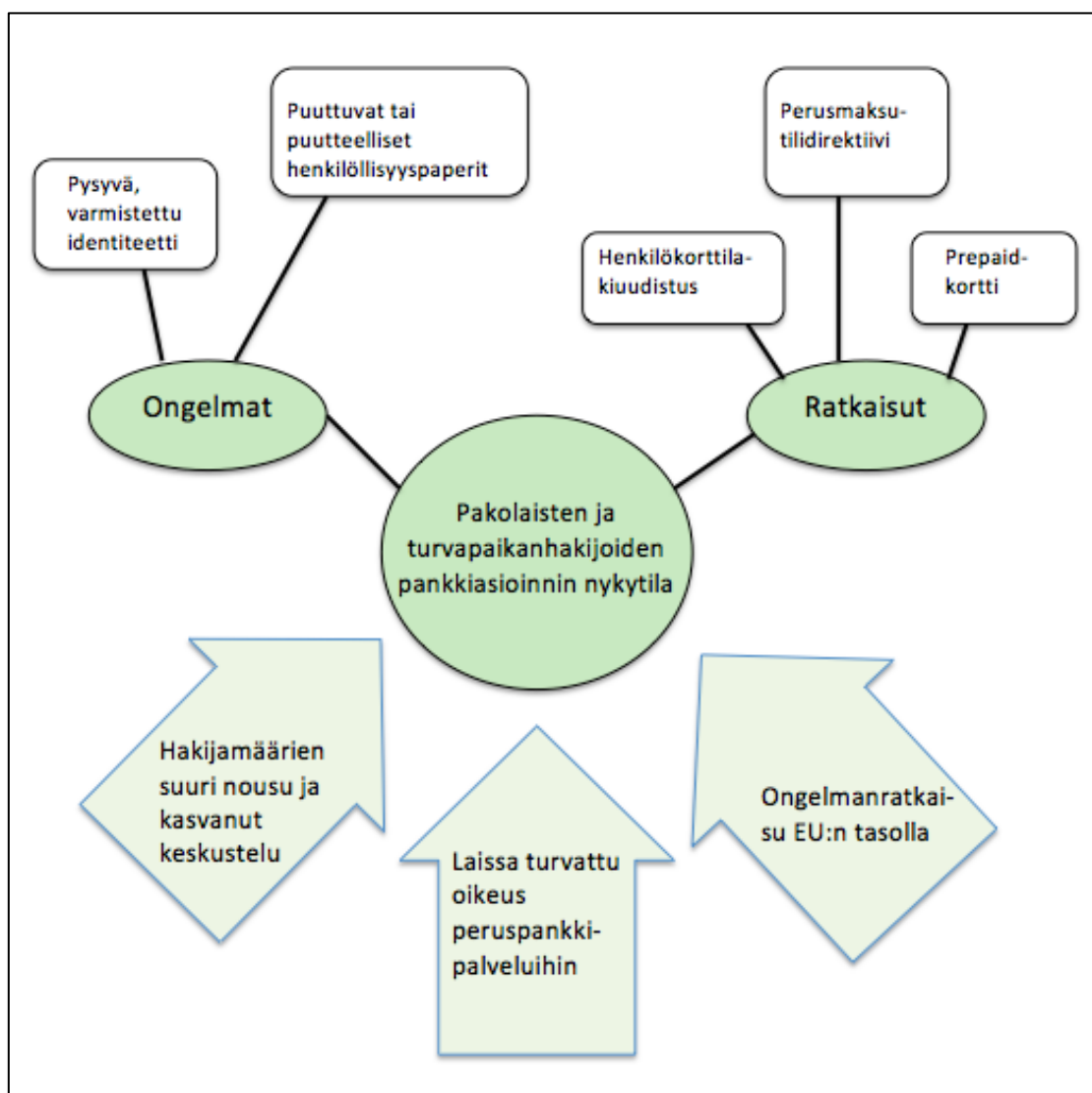
Haastateltava numero 3: ”Iso ongelma on tietenkin se, että meidän asiakasryhmässä esimerkiksi ei puhuta englantia. Ei ole mitään yhteistä kieltä. Silloin ei ole oikeastaan mitään muuta vaihtoehtoa kuin ottaa avustaja pankkiin mukaan.”

Haastavaan tilanteeseen nähdään kuitenkin tulevan uudistuksien myötä ratkaisuja. Varmasti paljon merkitystä on ollut myös keskustelulla, joka on lähiaikoina ollut enemmän esillä juurikin kärjistyneen tilanteen vuoksi.

Haastateltava numero 5: *”Tilanne on ollut vuosia haasteellinen, hankala, mutta nyt olisin näkemässä valoa tunnelin päässä, johtuen niistä tulevista sääntelyuudistuksista ja siitä valtavasta keskustelusta ja paineesta mikä on tullut, johtuen esimerkiksi näistä turvapaikanhakijoiden määrän noususta viime vuonna.”*

7.5 Tulosten yhteenveto

Pääongelmat pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnissa ja sen aloittamisessa kiteytyvät oikeastaan kaikissa tilanteissa puuttuviin tai puutteellisiin henkilöllisyyden todentamisasiakirjoihin. Koska laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä kieltää avaamasta palveluita, mikäli henkilöllisyyttä ei voida luotettavasti todentaa, on tilanne pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla erittäin ongelmallinen. Varsinkin kun otetaan huomioon, että hakijoiden katsotaan oleskelevan maassa laillisesti jolloin peruspankkipalvelut kuuluisivat heille.

Kuvio 3. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytila

Kuviossa 3 on koottu yhteen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykytilaan vaikuttavia tekijöitä. Pääongelmina ovat puuttuvat tai puutteelliset henkilöllisyyspaperit ja sitä kautta myös pysyvä ja varmistettu identiteetti. Ratkaisuna ongelmiin voidaan nähdä henkilökorttilakiuudistus, prepaid-kortti ja perusmaksutilidirektiivi. Perusmaksutilidirektiivi tulee olemaan suurin helpotus pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden tilanteeseen. Prepaid-kortti taas ei itsessään ratkaise pankkiasioinnin ongelmaa, mutta se antaa helpotusta siihen, ennen kuin pankkipalvelut pystytään hakijoille tarjoamaan.

Kuvio 3 havainnollistaa myös niitä asioita, jotka vaikuttavat siihen, että pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin tilaa pyritään jatkuvasti aktiivisesti ratkaise-

maan. Vaikka ilmiö ei ole uusi, on viime aikojen hakijamäärien nousu ja siitä syntynyt keskustelu nostaneet asian enemmän esille. Tämän vuoksi asiaan halutaan myös nopeasti kiinnittää huomiota. Lisäksi laissa turvattu oikeus peruspankkipalveluille kaikille maassa laillisesti oleskeleville puhuu sen puolesta, että ongelmille täytyisi tehdä jotain. Lisäksi EU:n tasolta tuleva keskustelu ongelmanratkaisusta vaikuttaa myös Suomen tilanteeseen ja sitä kautta myös globaalisti ja kansallisesti ongelmanratkaisuun.

8 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoite oli tutkia pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin nykyistä tilaa ja siihen liittyviä ongelmia. Lisäksi tarkoitus oli selvittää mahdollisia ratkaisukeinoja esiintyviin ongelmiin. Kuten Tuohinen (2015) kirjoittaa, lähiaikoina Syyriassa, Irakissa ja Afganistanissa yhä pahemmaksi muuttunut tilanne on johtanut suuriin pakolaismäärien kasvuun. Vuonna 2015 Eurooppaan saapuikin ennätysmäärä pakolaisia ja turvapaikanhakijoita. Suomeen saapui vuoden 2015 aikana reilut 32 000 turvapaikanhakijaa mikä on edellisiin vuosiin nähden erittäin suuri. (Turvapaikanhakijat n.d.) Suurien hakijamäärien mukana myös keskustelu aiheen ympärillä on noussut suurempaan rooliin ja sitä kautta myös keskustelu pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin tilasta. Vaikka aihe on ollut esillä jo vuosien ajan, on se nyt noussut suuremmin esille ja siksi siihen halutaan löytää myös pikaisesti ratkaisuja. Ratkaisujen löytäminen helpottaisi niin yhteiskuntaa kuin pakolaisia ja turvapaikanhakijoita.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla suurimman ongelman pankkiasiointiin tuottaa puuttuvat tai puutteelliset henkilöllisyyspaperit. Laki määrää, että asiakkaan henkilöllisyys täytyy tunnistaa luotettavasta asiakirjasta, josta henkilö tulee voida tunnistaa yksiselitteisesti (Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen 2016). Kun pakolaisilla ja turvapaikanhakijoilla ei näitä asiakirjoja ole, on pankin mahdotonta tunnistaa asiakasta ja näin ollen palveluiden avaaminen ei ole mahdollista. Tilanne on kuitenkin hankala sen vuoksi, että kaikille maassa laillisesti oleskelevilla henkilöillä tulisi olla mahdollisuus peruspankkipalveluihin. Luottolaitoslaissa linjataan, että jokai-

sella ETA-alueella laillisesti oleskelevalla luonnollisella henkilöllä on oikeus peruspankkipalveluihin, ellei perustetta palvelujen tarjoamisen kieltäytymiselle ole (L 610/2014). Peruste kieltäytymiselle voi pohjautua esimerkiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettuun sääntelyyn, jossa määrätään asiakkaan tunnistamisesta ja tuntemisesta. EBA (European Banking Authority) on kuitenkin linjannut kannanotossaan huhtikuussa 2016, että sääntelyn vaatimat henkilöllisyyden todentamisasiakirjat eivät kuitenkaan tarkoita vain tiettyjä asiakirjoja, vaan kansallisen lain puitteissa hyväksyttävissä asiakirjoissa voidaan joustaa (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 5). Tämä tarkoittaisi sitä, että Suomen viranomaisen täytyisi linjata se, mikä henkilöllisyysasiakirja olisi riittävä henkilöllisyyden todentamiseen. Tämän avulla pankkeihin voitaisiin saada yhteiset käytännöt siihen, että millä asiakirjoilla palveluita voidaan avata ja millä ei.

Puuttuvat henkilöllisyyspaperit johtavat siihen, että henkilön oikeasta identiteetistä ei voida olla varmoja. Maahanmuuttovirasto aloittaakin henkilön identiteetin selvitystyön heti henkilön saavuttua maahan. Joskus voi olla tapauksia, joissa henkilö haluaa tarkoituksellisesti salata vanhan identiteettinsä, jotta hänen olisi helpompi saada turvapaikka esimerkiksi Suomesta tai mistä tahansa Euroopan maasta. Kärjistettynä voidaan ajatella, että pankin näkökulmasta sillä ei ole merkitystä onko henkilön identiteetti oikeasti oikea, vaan sillä, että henkilö ei pysty muuttamaan identiteettiään noin vaan. Jos henkilö onnistuu toimimaan yhteiskunnassa monella identiteetillä, on tilanne ongelmallinen. Tämän vuoksi selvitystyötä tehdäänkin ja pyritään siihen, että väärinkäytösmahdollisuudet ovat mahdollisimman vähäiset.

Tuleva henkilökorttilakiuudistus tulee tuomaan helpotusta puuttuvien henkilöllisyyspaperien ongelmaan. Aiemmin ongelmana ulkomaalaisen henkilökortin myöntämisessä on ollut juuri se, että hakijan henkilöllisyyttä ei ole voitu luotettavasti selvittää. Muutoksen kautta tähän on tulossa kuitenkin helpotus sormenjälkivertailun avulla. Korttia myönnettäessä henkilön oleskeluluvan sormenjälkiä voidaan vertailla hakijan antamiin sormenjälkiin ja varmistua siitä, että hakija on sama henkilö. (Hallituksen esitys HE 41/2016 vp 2016.) Aiemmin ulkomaalaisen henkilökortti on myön-

netty pankin näkökulmasta sellaisille henkilöille jotka sitä eivät tarvitse. Tulevaisuudessa yhä useampi oleskeluluvan saanut henkilö pystyy saamaan ulkomaalaisen henkilökortin. Ulkomaalaisen henkilökortti ei ole siis suora ratkaisu pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin, sillä heille kyseistä asiakirjaa on niinkään myönnetty. Henkilökorttilain uudistus on kuitenkin tärkeä, sillä kasvaneiden hakijamäärien vuoksi oleskeluluvan saaneita henkilöitä tulee olemaan entistä suuremmat määrät. Tämä tarkoittaa silloin myös sitä, että henkilöitä joiden täytyy päästä pankkipalveluiden piiriin tulee olemaan yhä enemmän.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden kohdalla pankkiasioinnin ratkaisuna voidaan nähdä tällä hetkellä implementointivaiheessa oleva perusmaksutilidirektiivi. Perusmaksutilidirektiivin myötä pankkien on yhä vaikeampi kieltäytyä avaamasta perusmaksutiliä esimerkiksi turvapaikanhakijalle. Ainoa syy kieltäytymiseen voisi olla se, että rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annettua sääntelyä jouduttaisiin soveltamaan liikaa. (Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories 2016, 9.) Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että pankki voisi hyväksyä henkilöllisyyden todentamiseksi muitakin asiakirjoja kuin esimerkiksi passin tai henkilökortin. Nähtäväksi jää kuitenkin se, että kuinka direktiivin määrittelemää soveltamista tullaan tulkitsemaan ja tuleeko soveltaminen olemaan siinä laajuudessa, että esimerkiksi maahanmuuttoviranomaisen myöntämällä asiakirjalla voisi saada pankkipalvelut auki. Tällainen menettely on toiminut ainakin toistaiseksi esimerkiksi Saksassa.

Tällä hetkellä yksi turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten asiointia helpottava uudistus on prepaid-kortti. Prepaid-kortin antaa käyttöön Maahanmuuttovirasto ja kortin avulla pystyy tekemään ostoksia, nostamaan rahaa, maksamaan laskuja ja kortille pystytään myös maksamaan palkka tarvittaessa. Maahanmuuttovirasto lataa kortille henkilön vastaanottorahan ja tätä kautta rahan saa käyttöönsä. (Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 203/2015 vp 2016.) Prepaid-kortti ei ole suoraan vastaus pankkiasioinnin ongelmaan, sillä se ei ole pankkipalvelu. Kortti on kuitenkin hyvä apu siirtymävaiheessa ennen kuin pankkipalvelut saadaan käyttöön. Lisäksi kortin avulla viranomaisen on helpompi hallita sitä, että rahat käytetään varmasti oikeisiin asioihin.

Rajoittamalla kortin käyttöä pystytään varmistumaan siitä, että väärinkäyttöä ei synny. Tällä hetkellä prepaid-kortti on käytössä noin 4000 turvapaikanhakijalla ja lopulta olisi tarkoitus, että kaikki hakijat saavat kortin käyttöönsä.

Perusmaksutilidirektiivin tullessa voimaan ja sen muutoksien myötä voitaisiin nähdä, että lopulta prepaid-kortille ei enää välttämättä olisi käyttöä. Tämä edellyttäisi tietenkin sitä, että pankkien tunnistamisveloitteet esimerkiksi turvapaikanhakijoiden kohdalla saataisiin sille tasolle, että perusmaksutilin avaaminen olisi mahdollista. Tämä on direktiivin perusajatus ja muutos olisi hyvä kaikkien kannalta. Ennen kuin perusmaksutilidirektiivi saadaan voimaan ja toimimaan täysin, on prepaid-kortti kuitenkin toimiva vaihtoehto niille, jotka eivät pankkitiliä muuten auki saa.

Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin kysymykset ovat olleet esillä jo vuosia, mutta viime vuonna merkittävästi kasvaneet hakijamäärät ovat nostaneet keskustelun uudelle tasolle. Hakijamäärien suuri nousu ja siitä aiheutunut keskustelu voidaan nähdä eräänlaisena paineena sille, että asioille on tapahduttava jotain nopeasti. Ongelman ratkaiseminen on kaikkien etu ja ongelma ei ole pelkästään kansallinen, vaan koko maailman laajuinen. Suomen ollessa EU:n jäsen, tulee myös EU:sta paljon keskustelua ja ratkaisuehdotuksia aiheeseen liittyen. Myös menettelyjen yhtenäistyminen EU-maiden välillä voisi tuoda helpotusta ongelmiin. Tällöin kaikille olisi samat pelisäännöt samaan ongelmaan ja mahdollisesti ongelmat voisivat myös lähteä ratkeamaan helpommin.

Luotettavuuden arviointi

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden mittareita ovat muun muassa tarkka dokumentaatio ja saturaatio. Tarkan ja yksityiskohtaisen dokumentaation avulla tutkija pystyy perustelemaan tekemiään päätöksiä tutkimuksen aikana ja näin lisäämään työn luotettavuutta. Dokumentaation avulla myös lukijan on helpompi ymmärtää tehtyjä ratkaisuja. (Kananen 2010, 69-71.) Opinnäytetyön tutkimuksen vaiheet on tuotu selkeästi esille kohta kohdalta. Parhaiten tarkka dokumentaatio näkyy tutkimustulosten litteroinnissa. Tutkimustulokset litteroitiin tarkasti ja niin, että haastatteluja ei muokattu yhtään. Kaikki haastateltavien sanoma siirrettiin siis suoraan kir-

joitettuun muotoon. Lisäksi aineiston analysoinnista pidettiin kirjaa ja se on selitetty lukijalle pääluvussa kuusi.

Aineisto saturoi silloin kun haastatteluista saadut vastaukset alkavat toistaa itseään. Tällöin ollaan saavutettu kylläntymispiste. Saturaation avulla tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida helposti. (Kananen 2010, 70.) Saturaation saavuttaminen on helpompaa silloin, kun tutkijalla on käsitys siitä millaista aineistoa hän on hakemassa (Tuomi & Sarajärvi 2009). Tämän opinnäytetyön tutkimuksen tulosten saturaation pystyi huomaamaan jo ensimmäisten haastatteluiden jälkeen. Kaikki haastateltavat oli tarkoin valittu sen mukaan, että heillä oli varmasti tietoa ja ymmärrystä tutkittavasta aiheesta ja osittain tämän kautta voitiin myös ennakkoon olettaa, että aineisto tulee saturoimaan. Haastateltavat valittiin kuitenkin myös sen perusteella, että aiheeseen saatiin erilaisia näkökulmia. Tämä avulla pyrittiin mahdollisimman laajaan ja luotettavaan näkemykseen tutkittavasta ilmiöstä. Koska aineisto saturoi haastattelujen edetessä voidaan myös todeta, että viisi haastateltavaa tähän aiheeseen on ollut riittävä määrä tutkimuksen luotettavuuden kannalta.

Kaikilla haastateltavilla on usean vuoden työkokemus liittyen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin ja siihen liittyviin eri näkökulmiin. Tutkimuksen luotettavuuden kannalta olikin olennaista valita haastateltavaksi henkilöitä, joilla oli syvälistä ymmärrystä ilmiöstä ja näin varmistaa se, että tuloksiin saatiin luotettavaa ja asiantuntevaa aineistoa. Kaikissa haastatteluissa tuli esille samat asiat mutta haastateltavien asiantuntemuksen ja työtehtävien mukaan näkökulmat ilmiöön saattoivat vaihdella. Tämä lisää myös tutkimuksen luotettavuutta, sillä aihetta on tutkittu monesta eri näkökulmasta eikä vain yhdestä.

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa on kiinnitetty tarkkaa huomiota laadullisen tutkimuksen luotettavuuden mittareihin. Tällä tavalla varmistettiin lopullisen tutkimuksen luotettavuuden varmuus. Opinnäytetyön kaikissa vaiheissa on pyritty tarkkaan huolellisuuteen ja toimimaan laadullisen tutkimuksen ohjeiden mukaisesti. Lisäksi luotettavuutta on tarkasteltu kattavasti ja ohjeiden mukaisesti. Näin ollen voidaan todeta, että tutkimuksen tuloksien voidaan katsoa olevan luotettavia.

Jatkotutkimukset

Tästä opinnäytetyöstä ja sen tutkimuksesta on mahdollista johtaa myös jatkotutkimuksia tulevaisuudessa. Tässä tutkimuksessa on käsitelty yleisesti pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin tilaa ja sen ongelmia ja ratkaisuja. Jatkotutkimusmahdollisuutena voisi olla esimerkiksi syventyä johonkin tiettyyn ongelmaan tai ratkaisuun pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnissa. Tällaisia aiheita voisi olla esimerkiksi perusmaksutilidirektiivin voimaantulon tuomat muutokset tai henkilökorttilain muutoksen vaikutukset.

Aihe tulee varmasti jatkossakin olemaan ajankohtainen, sillä hakijamäärien kasvu tulee vaikuttamaan siihen, että henkilöitä, jotka täytyy saada pankkipalveluiden piiriin tulee olemaan entistä enemmän. Jatkotutkimuksena voisikin selvittää vaikka muutaman vuoden päästä sitä, että onko tässä tutkimuksessa havaittuihin ongelmiin tullut muutosta ja onko pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointi helpottunut tämän hetkisestä. Tällä tavalla pystyttäisiin myös mittaamaan sitä, onko yhteiskunnan tuottamista ratkaisuista ollut hyötyä, sillä tässä tutkimuksessa ratkaisuja pystytään tutkimaan vaan teorian kautta. Kun uudistukset ovat olleet jonkun aikaa käytössä, on mahdollista saada jo ihan konkreettista tietoa siitä onko niistä ollut hyötyä.

Lähteet

Asiakkaan tunteminen – miksi pankki kysyy? N.d. Finanssialan Keskusliitto. Viitattu 4.3.2016.

[Http://www.finanssiala.fi/materiaalit/Asiakkaan_tunteminen.pdf](http://www.finanssiala.fi/materiaalit/Asiakkaan_tunteminen.pdf) .

Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen. 2016. Finanssivalvonta. Viitattu 4.3.2016.

[Http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Finanssialan_palveluita/Pages/asia_kkaan_tunnistaminen.aspx](http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Finanssiasiakas/Finanssialan_palveluita/Pages/asia_kkaan_tunnistaminen.aspx) .

Asylum-Seekers. N.d. The UN Refugee Agency (UNHCR). Viitattu 17.4.2016.

[Http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html](http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html) .

Customer due diligence for banks. 2001. Basel Committee on Banking Supervision.

Viitattu 15.3.2016.

[Http://www.fsa.go.jp/inter/bis/f-20011004-2c.pdf](http://www.fsa.go.jp/inter/bis/f-20011004-2c.pdf) .

FK vetoaa: Pakolaisten pankkiasiointiin toimiva ratkaisu pikaisesti. 2016. Finanssialan Keskusliitto. Viitattu 17.4.2016.

[Http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/FK_vetoaa_Pakolaisten_pankkiasiointiin_toimiva_ratkaisu_pikaisesti.aspx](http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/FK_vetoaa_Pakolaisten_pankkiasiointiin_toimiva_ratkaisu_pikaisesti.aspx) .

General guide to account opening. 2015. Basel Committee on Banking Supervision.

Viitattu 15.3.2016.

[Http://www.bis.org/bcbs/publ/d331.pdf](http://www.bis.org/bcbs/publ/d331.pdf) .

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi luottolaitostoiminnasta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. 2016. Valtiovarainministeriö. Viitattu 29.4.2016.

[Http://vm.fi/documents/10623/2033991/Luonnos+hallituksen+esitykseksi/da626c62-0fae-47f4-9275-db5aeef61ed1](http://vm.fi/documents/10623/2033991/Luonnos+hallituksen+esitykseksi/da626c62-0fae-47f4-9275-db5aeef61ed1) .

Hallituksen esitys HE 41/2016 vp. 2016. Eduskunta. Viitattu 18.4.2016.

[Https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_41+2016.aspx](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_41+2016.aspx) .

Henkilökorttilain uudistaminen. N.d. Sisäministeriö. Viitattu 15.3.2016.

[Https://www.intermin.fi/fi/lainvalmistelu/henkilokortti](https://www.intermin.fi/fi/lainvalmistelu/henkilokortti) .

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hyvä pankkitapa. N.d. Finanssialan Keskusliitto. Viitattu 10.3.2016.

[Http://www.finanssiala.fi/materiaalit/Hyva_pankkitapa.pdf#search=hyvä%20pankkitapa](http://www.finanssiala.fi/materiaalit/Hyva_pankkitapa.pdf#search=hyvä%20pankkitapa) .

Karhunen, J. 2015. Oleskeluluvan saaneiden saatava henkilökortti pankkipalveluihin. Artikkelit Finanssialan Keskusliiton sivustolla. Viitattu 3.5.2016.
[Http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Oleskeluluvan_saaneiden_saatava_henkilokortti_pankkipalveluihin.aspx](http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Oleskeluluvan_saaneiden_saatava_henkilokortti_pankkipalveluihin.aspx) .

Kananen, J. 2008. Kvali – Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä – Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta? Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2015. Opinnäytetyön kirjoittajan opas – Näin kirjoitat opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset. 2016. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 18.4.2016.
[Http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/paatos/turvapaikka_ja_kansainvalinen_suojelu](http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/turvapaikan_hakeminen/paatos/turvapaikka_ja_kansainvalinen_suojelu) .

Kiintiöpakolaiset. 2016. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 18.4.2016.
[Http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset](http://www.migri.fi/turvapaikka_suomesta/kiintiopakolaiset) .

Kontkanen, E. 2015. Pankkitoiminnan käsikirja. 4. uud. p. Helsinki: Finva.

L 18.7.2008/503. Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä. Valtion säädöstietopankki Finlex. Viitattu 2.5.2016.
[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080503#L2P6](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20080503#L2P6) .

L 30.4.2004/301. Ulkomaalaislaki. Valtion säädöstietopankki Finlex. Viitattu 19.4.2016.
[Http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301#L4](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301#L4) .

L 610/2014. Laki luottolaitostoinnasta. Valtion säädöstietopankki Finlex. Viitattu 19.4.2016.
[Http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140610#Lidp6001936](http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140610#Lidp6001936) .

Mid-year trends 2015. 2015. The UN Refugee Agency (UNHCR). Viitattu 18.4.2016.
[Https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2015/2015-midyear-trends-report/2015-12-18_MYT_web.pdf](https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2015/2015-midyear-trends-report/2015-12-18_MYT_web.pdf) .

Opinion of the European Banking Authority on the application of customer due diligence measures to customers who are asylum seekers from higher-risk third countries or territories. 2016. European Banking Authority (EBA). Viitattu 1.5.2016.
[Https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1359456/EBA-Op-2016-07+%28Opinion+on+Customer+Due+Diligence+on+Asylum+Seekers%29.pdf](https://www.eba.europa.eu/documents/10180/1359456/EBA-Op-2016-07+%28Opinion+on+Customer+Due+Diligence+on+Asylum+Seekers%29.pdf) .

Pakolaisuus. N.d. Suomen pakolaisapu. Viitattu 10.3.2016.
[Http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/](http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/) .

Pakolaisuus maailmalla. N.d. Suomen pakolaisapu. Viitattu 8.3.2016.
[Http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus/](http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus/) .

Pakolaisuus Suomessa. N.d. Suomen pakolaisapu. Viitattu 8.3.2016.
[Http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/](http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/) .

Sound management of risks related to money laundering and financing of terrorism. 2016. Basel Committee on Banking Supervision. Viitattu 15.3.2016.
[Http://www.bis.org/bcbs/publ/d353.pdf](http://www.bis.org/bcbs/publ/d353.pdf) .

Stantardi 2.4 Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen – rahanpesun, terrorismin rahoituksen sekä markkinoiden väärinkäytösten estäminen. 2005. Rahoitustarkastus. Muutospäivä 31.12.2008. Viitattu 15.3.2016.
[Http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Saantely/Maarayskokoelma/Uusi/Documents/2.4.std2.pdf](http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Saantely/Maarayskokoelma/Uusi/Documents/2.4.std2.pdf) .

Tuohinen, P. 2015. Keitä pakolaiset ovat ja miksi he tulevat juuri nyt? 31 kysymystä ja vastausta. Helsingin Sanomat 9.9.2015. Viitattu 8.3.2016.
[Http://www.hs.fi/ulkomaat/a1441704099104](http://www.hs.fi/ulkomaat/a1441704099104) .

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisältöanalyysi. 9. uud. p. Helsinki: Tammi.

Turvapaikanhakijat. N.d. Sisäministeriö. Viitattu 6.4.2016.
[Https://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat](https://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat) .

Turvapaikanhakijoiden ja Suomessa jo asuvien ulkomaalaisten henkilöllisyyden osoittaminen pankki- ja muussa asiainnissa. 2012. Sisäministeriö. Viitattu 27.4.2016.
[Http://www.intermin.fi/julkaisu/462012?docID=38566](http://www.intermin.fi/julkaisu/462012?docID=38566) .

Turvapaikka- ja pakolaistilastot. 2016. Maahanmuuttovirasto. Viitattu 8.4.2016.
[Http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-_ja_pakolaistilastot](http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvapaikka-_ja_pakolaistilastot) .

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 203/2015 vp. 2016. Eduskunta. Viitattu 20.4.2016.
[Https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KKV_403+2015.pdf](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/KKV_403+2015.pdf) .

Vuorenpää, J. 2015. Finanssiala hakee ratkaisua ”paperittomien” pakolaisten pankkipalveluun. Finanssialan Keskusliitto. Viitattu 17.4.2016.
[Http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Finanssiala_hakee_ratkaisua_paperittomien_pakolaisten_pankkipalveluun.aspx](http://www.finanssiala.fi/uutismajakka/Sivut/Finanssiala_hakee_ratkaisua_paperittomien_pakolaisten_pankkipalveluun.aspx) .

Yleisimmin käytetyt termit. N.d. Suomen pakolaisapu. Viitattu 8.3.2016.
[Http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/sanasto/](http://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/sanasto/) .

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelulomake

1. Mikä on pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasioinnin tämän hetkinen tila?
 - a. Kuinka viimeisin pakolaiskriisi ja pakolaismäärien suuri kasvu on vaikuttanut pankkisektoriin?
 - b. Kuinka pakolaismäärien suuri kasvu on vaikuttanut lainsäädännön tasolla pankkisektoriin?
 - c. Kuinka aiemmin saapuneiden pakolaisten ja sitten oleskeluluvan saaneiden henkilöiden pankkiasioinnit on saatu alkuun tähän mennessä?
2. Mitkä tekijät aiheuttavat ongelmia pakolaisten pankkiasioinnin aloittamiseen?
 - a. Puuttuvat henkilöllisyyspaperit
 - b. Asiakkaan tunnistaminen pankissa
 - c. Henkilöpaperien saaminen Suomessa
 - d. Pakolaisten tarve peruspankkipalveluille
 - e. Onko pankeilta vaadittavat ja pankkien vaatimat tuntemistiedot kohutuuttomia?
3. Mitä toimia pitäisi tehdä, jotta ongelmia liittyen pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden pankkiasiointiin saataisiin ratkaistua?
 - a. Mitä toimia ollaan jo suorittamassa?
 - b. Prepaid -korttihanke?
 - c. Henkilökorttilakiuudistus?
 - d. Kuinka nopeasti oleskeluluvan myöntämisen jälkeen pitäisi olla mahdollisuus päästä käyttämään peruspankkipalveluita?
 - e. Miltä kaikilta tasoilta asiaa säädellään lain kautta? Kansainvälinen taso, EU:n taso, Suomen taso?